

Ақша-кредит саясаты туралы БАЯНДАМА

2022 ҚЫРКҮЙЕК

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

МАЗМҰНЫ

РЕЗЮМЕ	4
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	6
1.1. Болжамның алғышарттары	6
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму динамикасы	11
1.3. Болжамның баламалы сценарийлері	14
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	15
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	19
2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер	19
2.2. Ақша ұсынысы	19
2.3. Ақша нарығы	20
2.4. Валюта нарығы	21
2.5. Қор нарығы	23
2.6. Депозит нарығы	24
2.7. Кредит нарығы	28
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	31
3.1. Сыртқы сектор	31
3.2. Ішкі экономиканың дамуы	33
3.3. Еңбек нарығы	37
3.4. Инфляция	40
3.5. Фискалдық саясат	42
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	45
НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	47
БОКСТАР	
1-бокс. Ас атасы - нан	10
2-бокс. Қазақстандағы депозиттерді долларландыруды тарихи талдау	25
3-бокс. Әлемнің жекелеген елдеріндегі инфляция	32
4-бокс. Қазақстандағы демографиялық жүктеме	38

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің талдауы **2022 жылғы 1 қыркүйектегі** жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды.

РЕЗЮМЕ

Геосаяси дағдарыс әлемдік экономиканың дамуына кері әсерін тигізуде. Жаһандық экономиканы одан әрі дамыту тәуекелдері нашарлау жағына қарай ауысты. Рецессия қаупі айтарлықтай өсті. Ағымдағы дағдарыс тереңірек әрі ұзақ болады деп күтілуде.

Энергия тасымалдауыштарға бағаның артуы және белгісіздіктің өсуі қысымымен көптеген елдердің экономикаларының баяулағаны байқалады. Экономикалық белсенділіктің әлсіздігін іскерлік белсенділік көрсеткіштері растайды. 2022 жылғы шілденің қорытындысы бойынша Global Composite PMI бәсеңдеді. Өсудің баяулауы өндіріс көлемінің, жаңа тапсырыстардың төмендеуімен, бірқатар елдерде жаңа жұмыс орындарының қысқаруымен, сондай-ақ сатып алу және сату бағаларының өсімінің одан әрі баяулауымен қатар жүрді. Елдер бөлінісінде іскерлік белсенділіктің баяулауы айтарлықтай дәрежеде дамыған елдердегі әлсіздікпен байқалады. АҚШ, ЕО, Жапония және Ұлыбританияда өндіріс көлемі төмендеді. Дамушы елдерде, оның ішінде Қытайда өндіріс баяу қарқынмен болса да өсе түсті.

Жаһандық инфляция тарихи максимумдарда сақталып отыр. Алайда, 2022 жылғы шілдеде мұнайға және басқа да энергия көздеріне әлемдік бағаның біршама төмендеуі аясында кейбір елдерде жылдық инфляция баяулады.

Жаһандық экономиканың өсуі 2021 жылғы 6,1%-дан 2022 жылы 3,2%-ға және 2023 жылы 2,9%-ға дейін баяулайды деп күтілуде.

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда Қазақстанның сауда әріптес елдері бойынша болжамдар тағы қайта қаралды. Биылғы жылы Қытайға қарсы шектеулер мен жылжымайтын мүлік нарығындағы дағдарыстың тереңдеуі нәтижесінде бұрын күткеннен де баяу қарқынмен өседі деп күтілуде. ЕО бойынша осы жылға арналған болжамдар өзгеріссіз қалды. Ресей бойынша энергия тасымалдауыштарға бағаның жоғары болуы және экспорттың бірқалыпты қысқаруы есебінен экономикалық құлдырау бұрын болжанғаннан төмен болады деп күтілуде.

Жаһандық инфляция болжамы азық-түлік пен энергия тасымалдаушылардың ағымдағы бағалары, сондай-ақ сұраныс пен ұсыныс арасындағы сақталып отырған теңгерімсіздік есебінен көтерілді. Осылайша, Қазақстандағы тұтыну бағасына сыртқы инфляциялық қысым болжамды кезеңнің соңына дейін жоғары болып қалады.

Тамыз айында Қазақстанда жылдық инфляция 16,1%-ға жетіп, жеделдеуін жалғастырды. Негізгі үлес әлі де азық-түлік тауарларына тиесілі, бұл ретте азық-түлікке жатпайтын инфляция мен ақылы қызметтердің инфляциясы жылдамырақ қарқынмен жеделдетілуде. жылдамдатылуда. Инфляцияның ағымдағы динамикасы сұраныс тарапынан да, ұсыныс тарапынан да қысымның нәтижесі болып табылады.

Тұтыну бағалары энергия тасымалдағыштардың жоғары әлемдік бағаларын, теңгенің Ресей рубліне шаққандағы айырбастау бағамының әлсіреуін, логистикалық тізбектердің бұзылуын және көлік қызметтерінің тиісті қымбаттауын, жоғары инфляцияға қарамастан, үй шаруашылықтары кірістерінің нақты оң өсуі аясында сауда әріптес елдердегі жоғары инфляцияның жоғары өсуін қоса алғанда, ішкі де және сыртқы да шығынның өсуі аясында көтеріледі. Жалпы алғанда тұтыну бағаларын сыртқы күтпеген өзгерістерге келтіру процесі жалғасуда.

Жоғары шығасы сондай-ақ экономикадағы еңбек өнімділігінің жеткіліксіз өсіміне де байланысты. Бұл ретте жалақының нақты өсуі еңбек өнімділігінің өсуін емес, экономикадағы бағаның өсуін көбірек көрсете отырып, елеулі болып қалуда.

Ішкі факторлар арасында сондай-ақ орта мерзімді перспективада сұранысқа жоғарылатушылық ықпал ете отырып, әлемдік нарықтардағы азық-түлік бағасының төмендеуін ретке келтіретін оң фискалдық серпінді атап өткен жөн. Сонымен қатар, жоғары инфляциялық күтулер инфляцияға жоғарылатушылық қысым көрсетеді.

Осы ретте инфляцияның жеделдеуі ең жоғары мәніне жететін 2023 жылдың бірінші тоқсанына дейін жалғасады. 2022 жылдың қорытындысы бойынша жылдық инфляция 16-18% шегінде қалыптасады. Бұдан әрі 2023 жылдың қорытындысы бойынша инфляцияның 7,5-9,5% дейін біртіндеп баяулауы күтілуде. Бұл 2022 жылғы жоғары базаның есебінен кетуіне, нақты пайыздық мөлшерлеменің жоғары болуына, сондай-ақ әлемдік инфляциялық қысымның біртіндеп төмендеуіне, оның ішінде Ресейде инфляцияның баяулауы бұрын күтілгеннен әлдеқайда жылдам болуына байланысты болады. Инфляцияның төмендеу үрдісі 2024 жыл ішінде күшейе түседі. Сонымен қатар, ол әлі де нысаналы дәлізден жоғары қалыптасатын болады және 5,5-7,5% деңгейінде құрылады.

Қазақстан экономикасы геосаяси дағдарыс, әлемдік логистикада және өндіріс үшін материалдар мен шикізат жеткізуде сақталып отырған проблемалар жағдайында жұмыс істеуді жалғастыруда. Ағымдағы жылғы маусымда Қашаған кен орнында жоспарлы жөндеу жүргізу аясында экономикалық белсенділіктің өсуі жеті айда 3,3%-ға дейін баяулады, бұл Ұлттық Банктің күткенінен төмен.

Сонымен қатар, экономиканың негізгі салаларында дамудың оң динамикасы сақталды. Өңдеу өнеркәсібінде машина жасау, азық-түлік өндірісі, сусындар және металлургия өндірісі өсу қарқынының ұлғаюына байланысты өсім байқалады. Көтерме және бөлшек тауар айналымының өсуі негізгі экспорттық тауарлар бағасының өсуіне және карантиндік шектеулердің жеңілдеуіне байланысты болды. Тау-кен өндіру секторы да ағымдағы жылғы маусымда Қашағандағы жоспарлы жөндеу аясында қысқарғанына қарамастан, ЖІӨ өсіміне оң үлесін қосты. Соңғы жылдары ЖІӨ өсімінің жетекшісінің бірі ретінде құрылыстың, сондай-ақ көлік қызметтерінің тұрақты өсуі байқалады.

Биылғы жылдың соңына дейін экономикалық белсенділіктің одан әрі баяулауы күтілуде, бұл осы жылдың тамыз және қыркүйек айларында КҚК жұмысындағы өндірістік үзілістер мен ірі кен орындарындағы жоспарлы жөндеу нәтижесінде шикі мұнай өндірудің төмендеуіне байланысты болады. Осы ретте биылғы жылдың үшінші тоқсанында елдегі мұнай өндірісінің өсу қарқынының жеделдеуі аясында жыл соңына қарай өсудің қалпына келуімен экспорттың неғұрлым әлсіз динамикасы күтілуде. Қазақстан экономикасының өсімі 2022 жылдың қорытындысы бойынша 2,5%-3,5%-ға дейін баяулайды. 2023 жылы белгісіздіктің жалпы деңгейінің төмендеуі аясында Қазақстан экономикасының өсуі 4,0%-5,0% дейін жеделдейді. Ішкі сұраныс фискалдық ынталандырумен қолдау көрсетілетін экономикалық белсенділіктің жетекшісі болады. Елде мұнай өндірудің күтілетін ұлғаюына байланысты экспорт ЖІӨ өсімінің қосымша факторы болады.

Әлемдегі күрделі геосаяси жағдай макроэкономикалық көрсеткіштер болжамдарының алғышарттарына жоғары белгісіздік енгізуді жалғастыруда, бұл инфляцияның өзінің болжамдық мәндерінен ауытқу тәуекелдерін жоғары деңгейде сақтауға себепші болады.

Мәселен, азық-түлік бағасының өсуінің екінші толқыны болу тәуекелі бар, бұл шиеленіскен геосаяси ахуал аясында тыңайтқыштардың әлемдік бағасының көтерілу тәуекелімен байланысты. Дамушы нарықтардың валюталарынан дамыған валюталардың пайдасына капиталдың кету қаупі жоғары болып қалуда. Сондай-ақ жоғары инфляцияның сақталуына байланысты орта мерзімді перспективада инфляциялық күтулердің тұрақтамау тәуекелі сақталады.

Сұраныс тарапынан инфляциялық қысым тәуекелі анағұрлым айқын байқалды. Бұл бюджет шығысын 2023 жылы ұлғайту жағына қарай қайта қарауға байланысты болды. Фискалдық тәртіптің төмендігін және өткен жылдардағы мемлекеттік шығыстың ұлғаюы жағына кезең-кезеңмен қайта қарауды ескере отырып, келесі жылдардағы бюджет параметрлері шығыс бөлігін кеңейту жағына қарай қосымша қайта қаралуы мүмкін, бұл экономикадағы инфляциялық қысымның қосымша көзі болуы ықтимал.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1.1. Болжамның алғышарттары

Жаһандық экономиканың өсу перспективасы өткен « 2022 жылғы мамыр-маусым» болжамды кезеңімен салыстырғанда нашарлады. Рецессия тәуекелі айтарлықтай өсті. Қазіргі дағдарыс тереңірек және ұзаққа созылады деп күтілуде. ХВҚ болжамы бойынша, әлемдік экономика 2021 жылғы 6,1%-дан 2022 жылы 3,2%-ға және 2023 жылы 2,9%-ға дейін баяулайды. ЕО мен АҚШ бастаған дамыған елдер экономикалық өсімнің айтарлықтай баяулауын көрсетеді. Бұл ретте ЕО елдері Ресейге энергияға тәуелді болғандықтан дағдарыстың ықпалы көбірек тиетін болады. Қытай экономикасы ковидке қарсы саясаттың қысымымен бұрын болжанғанға қарағанда әлсіз қарқынмен өседі. Бұл елдер көптеген дамушы елдер үшін экспорттың негізгі бағыттары болып табылатынын ескерсек, олар әлемдік сауда көлемінің қысқаруына және капиталдың әкетілуінің ұлғаюына тап болуы мүмкін. Жаһандық экономиканың неғұрлым әлсіз дамуының негізгі тәуекелдері геосаяси тәуекелдердің ушығуы, күтілетінге қарағанда ірі орталық банктердің ақша-кредит саясатының неғұрлым жылдам қатаңдатылуы, Covid-19 салдарынан Қытайда қайта шектеу шаралары, сондай-ақ азық-түлік және энергетикалық дағдарысты іске асыру болып табылады.

2022 жылға арналған ЕО экономикасы бойынша Consensus Ecs болжамдары 2,8% (ж/ж) деңгейінде сақталған, бұл көбінесе 2021 жылы қалпына келтіруден алынған оң серпінді және 2022 жылдың бірінші тоқсанындағы бұрын болжанғаннан күшті өсімді көрсетеді. 2023 жылы геосаяси тәуекелдердің қайталама әсерлеріне және қаржылық жағдайлардың қатаңдатылуына байланысты экономикалық өсім бойынша болжам 2,3%-дан (ж/ж) 1,4%-ға (ж/ж) дейін төмендетілді. Аталған факторлар инвестициялық және тұтынушылық белсенділікті айтарлықтай әлсіретеді, сондай-ақ пандемия уақытында жинақталған жинақтардың нақты құнын азайтады деп күтілуде. Өз кезегінде энергия тасымалдауыштарды жеткізудің күтілетін қысқаруы өнеркәсіптік өндірістің одан әрі қысқаруына және энергия тасымалдауыштарға бағаның өсуіне әкеледі. Экспорттың өсуі бойынша баға еуроның басқа әлемдік валюталарға қарағанда күтілетін әлсіреуіне қарамастан айтарлықтай төмендетілген. Баяу белсенділік аясында импорт бойынша бағалар да төмендетілді. Болжамды аралықта экономикаға мықты еңбек нарығы, салық-бюджет шаралары, сондай-ақ Еурокомиссияның ЕО әлеуметтік-экономикалық қалпына келтіру жөніндегі жоспарын одан әрі іске асыру қолдау көрсетеді деп күтілуде (1-график).

2022 жылға арналған Қытай экономикасы бойынша Consensus Ecs болжамдары жүргізіліп жатқан ковидке қарсы шектеулер, жеткізу тізбектерінің бұзылуы және жылжымайтын мүлік нарығындағы дағдарыстың тереңдеуі салдарынан 4,7%-дан (ж/ж) 3,7%-ға (ж/ж) дейін төмендеді. 2023 жылға арналған бағалау 5,1%-дан (ж/ж) 5,4%-ға (ж/ж) дейін көтерілді. Күтілетін өсім инфрақұрылымға инвестициялармен, салыстырмалы түрде күшті экспортпен, сондай-ақ Covid-19-ға нөлдік төзімділік саясатын ұстанудың біртіндеп әлсіреуімен қолдау табатын болады. Тұтынушылық сұраныстың прокси көрсеткіші болып табылатын бөлшек сауда 2,8%-дан 8,7%-ға дейін өседі. Өнеркәсіптегі өсім 2019 жылғы ковидке дейінгі деңгейге жақындайды. Елдегі экономикалық белсенділік салыстырмалы түрде жеңілдетілген ақша-кредит саясатымен және 2024 жылғы президенттік сайлау қарсаңындағы іс-шаралармен қолдау табатын болады. Covid-19 салдарынан жаңа бұғаттаулар, ірі орталық банктердің неғұрлым агрессивті саясаты аясында капиталдың жылыстауының күшеюі, сондай-ақ Тайваньға байланысты геосаяси жағдайдың нашарлауы ел үшін бұрынғысынша негізгі тәуекелдер болып қала береді (2-график).

Consensus Ecs болжамы бойынша, Ресейде жүргізіліп жатқан қолдау шаралары, энергия тасымалдауыштарға бағаның жоғары болуы және экспорттың бірқалыпты қысқаруы есебінен

болжанып отырған экономикалық құлдырау бұрын болжанғаннан арғұрлым төмен болады деп күтілуде. 2022 жылы Ресей экономикасының құлдырауы 5,0% (ж/ж) деңгейінде бағаланады. Үй шаруашылықтарының инвестициялары мен тұтынуы бойынша айтарлықтай күрт қысқару болжанып отыр. Енгізілген санкциялар аясында экспорт та қысқаратын болады, бұл өз кезегінде мұнай секторы мен жалпы өнеркәсіпке кері әсерін тигізеді. 2023 жылы Ресей экономикасы Батыстың салынған санкциялардың әсерін барынша сезінеді деп күтілуде. Дегенмен, экономикалық агенттердің жаңа жағдайларға бейімделуіне қарай экономикалық белсенділіктің қысқаруы қалыпты өсумен алмасады. Экономиканың құлдырауы 2,5% (ж/ж) құрайды (1-график).

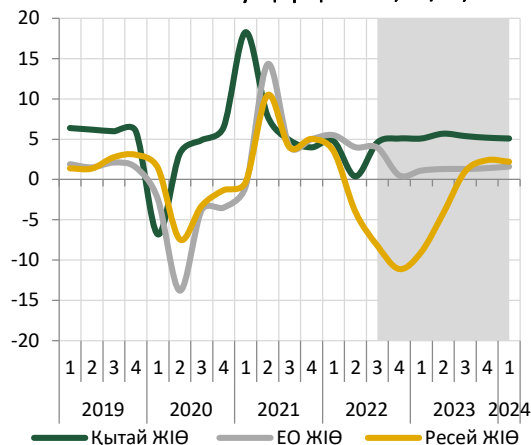
ХВҚ-ның 2022-2023 жылдарға арналған жаһандық инфляция бойынша болжамдары бағаның бұрын күтілгеннен гөрі неғұрлым жылдам өсуін көздейді. Дамыған елдер бойынша 2022 жылға арналған инфляция болжамы 5,7%-дан 6,6%-ға дейін, дамушы елдер бойынша 8,7%-дан 9,5%-ға дейін көтерілді. 2023 жылы дамыған елдерде инфляция 3,3%-ға дейін, ал дамушы елдерде 7,3%-ға дейін баяулайды деп болжануда.

Болжамды ауқымда азық-түлік пен энергия тасымалдаушылардың жоғары ағымдағы бағалары, сондай-ақ сұраныс пен ұсыныстың сақталып отырған теңгерімсіздіктері өсімнің бастаушысы болып қала береді. Баға өсімінің күтілетін баяулауы жеткізілімдер тізбегіндегі проблемалардың біртіндеп жойылуын және тұтынушылық сұраныстың әлдеқайда сылбырлығын көрсетеді. Өнеркәсіп тауарлары мен ауыл шаруашылығы өнімдерінің бағасы келесі екі жыл ішінде төмендейді деп күтілуде, алайда 2019 жылғы пандемияға дейінгі деңгейден жоғары болады. Инфляция үшін негізгі тәуекелдердің ішінде жалақының одан әрі жылдам өсуі қарастырылады, бұл ағымдағы жағдайларда инфляциялық спиральдің іске асырылуына себепші болуы мүмкін.

Қазақстанның сауда әріптес елдеріндегі инфляция бойынша жаңартылған болжамдарды назарға ала отырып, Қазақстандағы тұтыну бағаларына сыртқы инфляциялық қысым болжамдық кезеңнің соңына дейін жоғары болып қалады деп күтілуде.

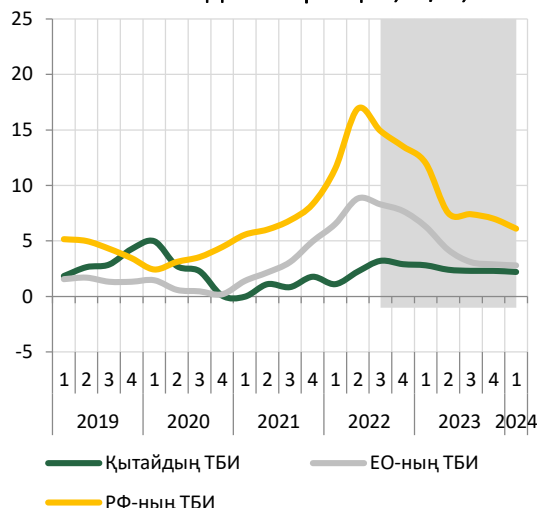
Ресейге энергия тәуелділігіне байланысты ЕО-дағы инфляция бойынша болжамдар айтарлықтай көтерілді. Ресейде, керісінше, болжам біршама жақсарды, оған

1-график. Нақты мәнде Қытай, ЕО, Ресей ЖІӨ өсу қарқыны*, ж/ж, %

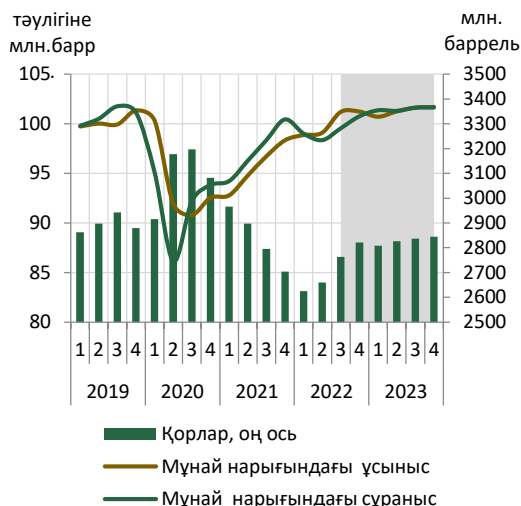
Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Rosstat, Consensus Ecs.

2-график. Қытайдағы, ЕО-дағы, Ресейдегі инфляция, ж/ж, %

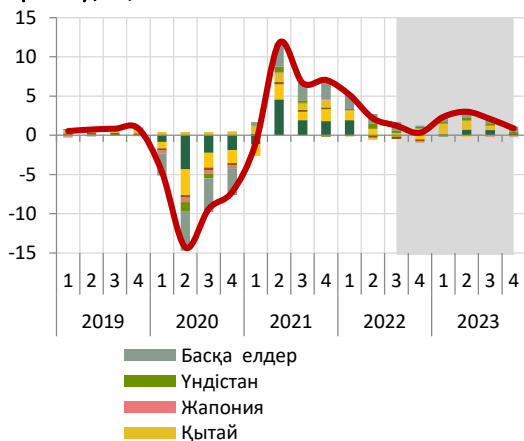
Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Rosstat, ЦБ РФ, Consensus Ecs., European Commission

3-график. Әлемдік мұнай нарығының динамикасы

Дереккөзі: EIA

4-график. Мұнайды әлемдік тұтыну, ж/ж

Дереккөзі: EIA

тұтынушылық сұраныстың қысқаруы мен рубльдің нығаюы ықпал етті.

Болжамды кезең ішінде ЕО мен Ресейде инфляция нысаналы мәндерден жоғары болып қалады деп күтілуде. Қытайда шошқа еті бағасының ағымдағы өсуі және экономикалық жағдайдың күтілетін жақсаруы инфляцияның одан әрі өсуіне әкеледі. Қысқа мерзімді перспективада нысаналы көрсеткіштен асып кетуі мүмкін (2-график).

Әлемде сақталып отырған инфляциялық қысымның артуына байланысты АҚШ ФРЖ мен ЕОБ бастаған ірі орталық банктер бейтарап ақша-кредит саясатына көшу бойынша белсенді саясатты одан әрі жүргізуге ниетті. АҚШ ФРЖ орта мерзімді болжамдарына сәйкес, биылғы жылдың соңына дейін негізгі мөлшерлеме 3,5%-ға дейін көтерілуі мүмкін. Алайда АҚШ ФРЖ басшысының соңғы сөзін ескере отырып, негізгі мөлшерлеме неғұрлым жылдам қарқынмен көтерілуі мүмкін. Негізгі мөлшерлемені 11 жыл ішінде алғаш рет көтерген ЕОБ алдағы отырыстарда жүргізіліп жатқан ақша-кредит саясатын қалыпқа келтіру циклін жалғастыратынын жоққа шығармайды. Ірі орталық банктердің риторикасын ескере отырып, дамушы елдер үшін, оның ішінде Қазақстан экономикасы үшін құбылмалылық пен капиталдың әкетілуін күшейту тәуекелдері өзекті болып қала береді.

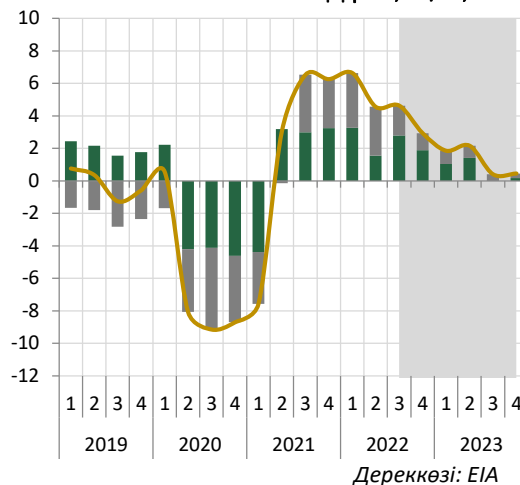
2022-2023 жылдар ішінде мұнайдың әлемдік бағасының болжамды динамикасы оларды бір баррель үшін шамамен 90 АҚШ долларын немесе одан жоғары қалыптастыруды болжайды.

EIA болжамдарына сәйкес, жуық арада бензин мен басқа да энергия тасымалдауыштарға бағаның жоғары болуына байланысты сұраныстың аздап төмендеуі ықтимал. Дегенмен, қатты құлдырау күтілмейді. Сұраныстың өсуін бір жағынан, геосаяси жағдайдың шиеленісуі аясында қымбаттайтын газ, ал екінші жағынан, мұнайдың төмен қоры қолдайды. Мұнай өндіру біртіндеп артатын болады, алайда бұл әсер Ресей мен Таяу Шығыс елдерінде күтілетін әлсіз мұнай өндірумен теңестірілетін болады. 2023 жылдың соңына қарай мұнай нарығы теңгерімге жақын күйде болады (3-график).

Мұнайға деген сұраныс бойынша халықаралық ұйымдардың (EIA, ХЭА, ОПЕК) болжамдары жалпы оң болып қалуда. Алайда, мұнайға деген сұраныс тек 2023 жылға қарай ғана пандемияға дейінгі деңгейден асады деп болжануда. Осылайша, 2022 жылы мұнайға

сұраныс орташа алғанда тәулігіне 99-100 млн баррельді, ал 2023 жылы орташа алғанда тәулігіне 102 млн баррельді құрайды (салыстыру үшін 2019 жылы мұнайды тұтынудың жалпы көлемі тәулігіне 100,5 млн баррельді құрады). Елдік бөліністе әлемдік тұтынудың өсуіне негізгі үлесті АҚШ пен Еуропа емес, көбінесе Қытай, Үндістан және ЭЫДҰ-ға кірмейтін басқа елдер қамтамасыз етеді деп күтілуде (4-график). Болжам бойынша 2022-2023 жылдары әлемдік мұнай өндіру ұлғаюын жалғастырады. 2022 жылы өндірудің жалпы деңгейі тәулігіне орта есеппен 100,3 млн баррельді, ал 2023 жылы тәулігіне 101-103 млн баррельді құрайды. ОПЕК Ресейде 2022 жылы өндіру 0,8%-ға артады, ал 2023 жылы 3,4%-ға төмендейді деп күтеді. ЕІА-ның 2023 жылға шейінгі болжамдары анағұрлым пессимистік көрінеді. Агенттік 2022 жылы 13,5%-ға құлдырауды болжап отыр. Өз кезегінде АҚШ-та мұнай өндіру 2023 жылы рекордтық көрсеткішке жетеді. ОПЕК елдерінде 2023 жылы өндіру тәулігіне 29 млн баррельге дейін өседі (5-график).

5-график. Мұнайдың әлемдік өндірісі, ж/ж, %

Қысқа мерзімді перспективада мұнай бағасы күшті сұраныспен, мұнай қорының төмендігімен, АҚШ-тың ФРЖ саясатымен және мұнай өндірудің салыстырмалы түрде әлсіз өсуімен қамтамасыз етіледі. АҚШ, Бразилия және Еуропада күтілетін мұнай өндірудің өсуіне қарай мұнай бағасы біршама төмендейтін болады.

Халықаралық ұйымдардың болжамдарын, бағаның өсуі мен құлдырауының ағымдағы факторларын назарға ала отырып, болжамды аралықта Қазақстан экономикасы дамуының базалық сценарийі кезінде Brent маркалы мұнайдың орташа бағасы 2023 жылы барреліне 90 АҚШ долларын құрайды, кейіннен 2024 жылы орташа есеппен 85 АҚШ долларына дейін төмендейді.

Оптимистік сценарий кезінде Brent маркалы мұнайдың бағасы барреліне 110 АҚШ долларын, ал пессимистік сценарий кезінде барреліне 50 АҚШ долларын құрайтын болады.

2022 жылғы шілдеде Астық дақылдары ФАО индексі 11,5%-ға қысқарды, бұл Ресей мен Украина арасындағы Украинаның қара теңіз порттары арқылы астық шығару туралы уағдаластықтан, сондай-ақ Солтүстік жарты шардағы бидай және Латын Америкасындағы жүгері жинау науқанының басталуынан туындады. Халықаралық ұйымдардың бағалауы бойынша дәнді дақылдар нарығында бес жылдық орташа жылдық мәннен сәл асатын өнім болжанады. Осылайша, әлемдік нарықта астық ұсынысының маусымдық

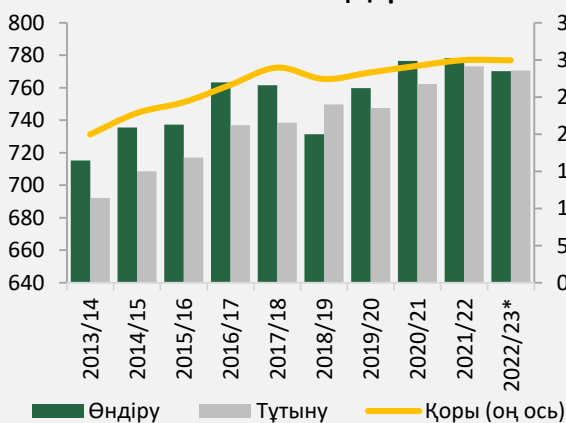
ұлғаюы астық бағасының одан әрі төмендеуіне ықпал етеді деп күтілуде. Сонымен қатар, теңдессіз ыстық орын алған Еуропада астық болжамына қатысты белгісіздікке, сондай-ақ соңғы үш айда тыңайтқыштың бағасы түскеніне қарамастан, оның құны әлі де жоғары деңгейде тұр.

Орта мерзімді перспективада соғыс қимылдарының аяқталуы, логистикалық жеткізілімдер тізбегінің қайта қалпына келуімен бірге көлік шығысының арзандауы әлемдік бағаларға дезинфекциялық қысым көрсетеді.

1-бокс. Ас атасы - нан

Бидай адам рационындағы ең маңызды өнімдердің бірі болып табылады. Тамақ өнеркәсібінде бидай ауқымды қолданылады. Дәнді дақылдар арасында бүкіл әлемдік өндірістің 29,1%-ы бидайдың үлесіне тиесілі. Соңғы 60 жылда әлемдік бидай өндіру айтарлықтай өсті. Мәселен, егер 1961 жылы жанандық өндіріс 222 млн тонна деңгейінде болса, ал 2020 жылы астық 761 млн тоннаға жетті. 1961-2020 жылдары бидай өндіру Жер халқына қарағанда сәл жылдам өсті (1,6%-ға қарағанда өсудің жиынтық орташа қарқыны 2,1%).

1-график. Бидайды өндіру, тұтыну және оның қоры

Дереккөзі: БҰҰ ФАО

Сонымен қатар, соңғы 10 жылда өндірістің өсіміне жетіп, тұтыну қарқынды өсіп келеді, ол әзірге қорлардың жоғары деңгейімен өтеледі. Сонымен қатар, 1961 жылдан бастап экспорт өндіріске қарағанда неғұрлым жеделдетілген қарқынмен (2,7%) өсіп келеді, бұл сауданың қарқынды дамығанын білдіреді. ЕО елдері, Ресей, АҚШ, Австралия және Канада жанандық нарыққа бидайды басты жеткізушілер болып табылады. 8-үздік экспорттаушыға нарықтың 94,9% тиесілі. Әлемдік экспортта Қазақстанның орташа үлесі 2,9%-ды құрайды.

Бидай азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ықпал ететіндіктен, оған сұраныс әлемде айтарлықтай кең, негізгі 15 сатып алушыға сұраныстың жартысы ғана тиесілі. Египет,

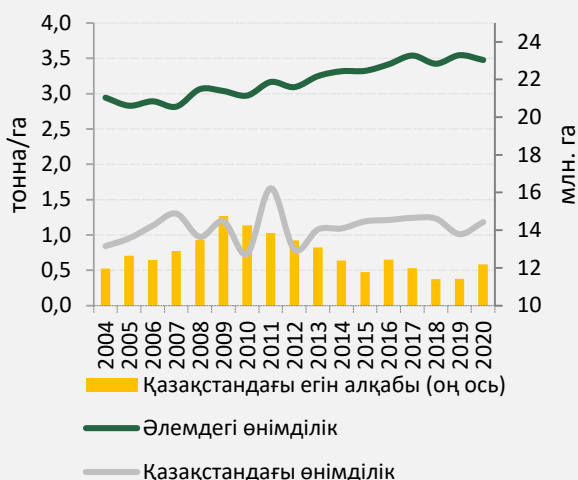
Индонезия, Түркия, Алжир және Италия негізгі импорттаушылар болып табылады. Қазақстан бидайын, негізінен, Өзбекстан, Ауғанстан, Иран және Тәжікстан сатып алады.

Өткен ғасырдың 60-жылдарынан бастап жылдық астық айтарлықтай өскен кезде әлемдік өндіріс көбінесе өнімділіктің өсуі есебінен өсті. Мәселен, астық 3,2 есе өсті (1,1 тонна/га-дан 3,5 тонна/га-ға дейін), ал егіс алқаптары осы кезеңде 7,6%-ға ғана өсті (204 млн га-дан 219 млн га-ға дейін).

Қазақстанда барлық ауыл шаруашылығы дақылдарының арасында бидайдың үлесіне егіс алқаптарының орта есеппен 61,4% тиесілі. 2004 жылдан бастап бидай егіс алқаптары астық сияқты айтарлықтай өзгерген жоқ, оның ең жоғары мәні 2011 жылы 1,7 тонна/га деңгейінде тіркелген. Әлемдік деңгеймен салыстырғанда неғұрлым төмен ішкі түсімділіктің себебі қатаң ауа райы, жерді суару үшін су ресурстарының жетіспеушілігі, өндірісте технологияларды жеткіліксіз пайдалану және пайдаланылатын техниканың ескіруі болып табылады.¹ 2021 жылдың нәтижелері көрсеткендей, бидай астығы ауа райы жағдайына өте тәуелді, қуаңшылыққа байланысты бидайдың жалпы алымының қысқаруы 17%-ды (11,8 млн тоннаға дейін) құрады. Бұл, өз кезегінде, нан-тоқаш, макарон және ұннан жасалатын өнімдер қымбаттауына әсер етті. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығын қолдауға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар саланың дамуына айтарлықтай әсер етпеді.

¹ <https://kazakh-zerno.net/134736-urozhajnost-zernovykh-v-kazakhstane-ne-rastet-polveka/>

2-график. 2004-2020 жылдардағы Қазақстанның егін алқабы, әлемдегі және Қазақстандағы бидай өнімділігі

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, FAOSTAT

3-график. Бидай бағасының индексі 2010=100

Дереккөзі: IGC

Бидай бағасының тарихи динамикасы пандемияға дейін бидайдың бағасы жергілікті ауытқумен салыстырмалы түрде тұрақты болғанын көрсетеді. Пандемия басталғаннан бері елдер карантинге жабылуы аясында қарқынды қымбаттау циклы басталды, бұл қолданылып жүрген сауда тізбектері бұзылуына алып келді. Оның үстіне, көптеген елдердің экономикаларын жандандыру үшін бұрын соңды болмаған фискалдық ынталандыру инфляция жеделдеу себептерінің бірі болды, бұл өндірушілердің шығыны ұлғаюына әсер етті. 2022 жылдың басында геосаяси жағдайдың нашарлауы энергия тасымалдағыштардың қымбаттауына қарай сияқты көліктік логистикасы бұзылуына да байланысты (астықты әкету үшін Украинаның Қара теңіз порттарын бұғаттау) бидай бағасының өсуі жалғасуына ықпал етті.

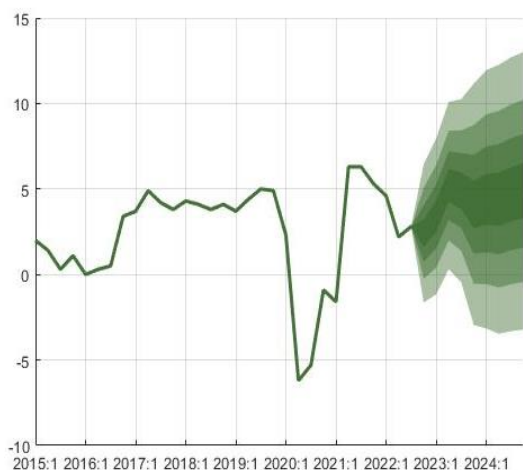
2022/23 ауыл шаруашылығы жылында FAO мен USDA ірі экспорттаушы елдерде жақсы астық күтуде. Сонымен қатар Қазақстанда 13,4 млн тонна деңгейінде астық алу болжанып отыр, бұл өткен жылдардағы орташа көрсеткіштерге сәйкес келеді. Осылайша, позицияларын нығайту үшін Қазақстанға өнімділікті арттыру қажет, бұл өңірлік климатты және мемлекет қаражатын тиімді нысаналы пайдалануды ескере отырып, өндіріс үшін озық технологияларды пайдалану арқылы қолжеткізілуі мүмкін.

1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму динамикасы

Ұлттық Банк ағымдағы жылдың соңына дейін экономикалық даму қарқыны бойынша өзінің күтулерін шамалы төмендеу жағына қарай қайта қарады. Бұл нақты секторда іскерлік белсенділіктің бұрын күтілгеннен жылдам баяулауына байланысты.

Қашаған кен орнында жөндеу жағдайында мұнай өндірісінің қысқаруы және КҚК жұмысындағы үзіліс баяулаудың негізгі себебі болды, бұл алдыңғы бағалау шеңберінде толық бағаланбады. Өңделмеген мұнай өндірісі мен экспорты қысқаруы аясында құбыр көлігі мен көтерме сауданың байланысты салаларында өндірістің тиісті қысқаруы байқалды. ЖІӨ-нің 2022 жылдың соңына дейінгі одан әрі динамикасы баяулауын жалғастырады, оған ТШО және Қарашығанақ кен орындарында жоспарланып отырған жөндеу, сондай-ақ КТК-ның одан әрі жұмысындағы орын алған белгісіздік ықпал ететін болады. **Осылайша, 2022 жылдың қорытындысы бойынша, Ұлттық Банктің бағалауына сәйкес ЖІӨ өсу қарқыны 2,5-3,5%-ды құрайды (6-график).**

6-график. ЖІӨ, ж/ж

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы, 80%, 60%, 40%, 20% деңгейіндегі перцентилдер.

Болжамды кезеңде сұраныстың барлық құрауыштарының оң динамикасы күтілуде. Республикалық бюджет шығысы әлеуметтік салаға өсуі, АЕА арттыру жөніндегі шаралар және олардың аясында нақты сияқты мемлекеттік секторларда да еңбекақы төлеу қоры ұлғаюы нәтижесінде халықтың кірісі қалыпты өсуі жағдайында, тұтынушылық сұраныс жағынан үлес шамалы болады. Бұдан басқа, теңгенің рубльге қатысты неғұрлым әлсіз айырбастау бағамы, сондай-ақ Ресейде және тұтастай алғанда негізгі сауда әріптес елдерінде жоғары инфляция тұтынушылық сұраныстың өсуі жеделдеуі үшін шектеу болады.

Мемлекеттік бюджеттің ағымдағы шығыны өсуі аясында мемлекеттік басқару органдарының тұтынуы жағынан оң үлес күтіледі. Инвестициялық белсенділіктің қалыпты динамикасына байланысты жалпы жинақтау экономиканың өсуіне де оң үлес қосады.

Нақты экспорт экономикалық өсу динамикасына арттыру ықпал етеді. 2022 жылғы бірінші тоқсанда әлемдік тауар нарықтарындағы жоғары бағалар мен КҚК арқылы экспортты тұрақты жағдайда өткізу аясында нақты экспорт айтарлықтай жеделдеді. Жыл ортасында біршама төмендегеннен кейін экспорт динамикасы осы жылдың қорытындысы бойынша оң мәндерге дейін қалпына келетіні күтіледі.

Ішкі сұраныстың қалыпты өсуіне байланысты ЖІӨ өсуін тежей отырып, импортта оң динамика болады. Геосаяси дағдарыс аясында байқалып отырған халықаралық өндірушілердің РФ аумағынан кетуі импорт өсуі үшін шектеу болады. Бұл ретте жаңа жағдайларға бейімделуге қарай орта мерзімді перспективада шикізатты, материалдарды және дайын өнімді жеткізудің жаңа тізбектерін жолға қою күтіледі.

Орта мерзімді перспективада Ұлттық Банктің ЖІӨ өсуі бойынша күтулері 2022 жылы күтілетін неғұрлым төмен база, сондай-ақ 2023 жылы қосымша фискалдық ынталандыру аясында көтерілу жағына қарай қайта қаралды. **2023 жылы ЖІӨ өсу қарқыны 4,0-5,0%-ды құрайды.**

Үй шаруашылықтары жағынан қалыпты сұраныс, сондай-ақ экономикада инвестициялық белсенділік жеделдеуі есебінен ішкі сұраныс экономикалық белсенділіктің қозғалтқышы болады. Бюджеттің әлеуметтік бағытталуының жалғасуы (әлеуметтік төлемдерді индекстеу), бюджеттік сектор қызметкерлеріне еңбекақы төлеуді арттыру жөніндегі саясаттың сақталуы, сондай-ақ инфляциялық процестер мен халықтың күтулері біртіндеп баяулауы салдарынан үй шаруашылықтарының тұтынуы 2022 жылға қарағанда жоғары болады. Тау-кен өндіру және өңдеу өнеркәсібінде жоспарланып отырған, оның ішінде фискалдық ынталандырумен қолдау табып отырған ірі жобаларға байланысты 2023 жылы инвестициялық белсенділіктің жеделдетілген динамикасы күтілуде. 2023 жылы ТШО-ның ірі жобасында соңғы құрылыс жұмыстарын іске асыру да жалғасады.

Елде мұнай өндіру күтілетіндей ұлғаюына байланысты экспорт ЖІӨ өсуінің қосымша факторы болады, бұл ретте мұнай өндірісін неғұрлым күшті ұлғайту әлемдік экономикада төмен экономикалық белсенділік жағдайында сыртқы сұраныстың болжамды төмендеуімен шектеледі.

Бұл ретте геосаяси дағдарыстың және Қазақстанның ішкі сұранысы мен таза экспортының динамикасына жағдайдың әсер етуінің барынша жоғары ауқымының ұзақтығы бойынша әлі де сақталып отырған белгісіздік болжам тәуекелі ретінде ескеріледі.

Осылайша, 2022 жылы «2022 жылғы мамыр-маусым» болжамды раундта жасалған бағалаумен салыстырғанда шығарылым алшақтығының траекториясы төмендеу жағына, 2023 жылы көтерілу жағына қайта қаралды. 2022 жылы қайта қарау тұтастай алғанда экспорттың болжамды динамикасы мен экономикалық белсенділік төмендеуіне байланысты. 2023 жылы ЖІӨ фискалдық ынталандыру мен экспорттың өсуі аясында әлеуетті деңгейден жоғары болады. 2024 жылы мұнай өндіру өсімі жалғасуы және экспорттың тиісті өсуі салдарынан шығарылым алшақтығы сұраныс жағынан экономикада инфляциялық қысымды сақтай отырып, оң аймақта болуын жалғастырады.

Ұлттық Банктің болжамы бойынша, 2022 жылдың соңына қарай инфляция 16-18% аралығында қалыптасады. 2023 жылғы ақпанда инфляция өз шыңына жетеді (7-график).

Өткен болжамды раундтың қорытындылары бойынша жарияланған инфляция бойынша алдыңғы бағалау көтерілу жағына қарай біршама қайта қаралды, бұл тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің кең жиынтығы бойынша баға неғұрлым жоғары өсуіне байланысты болды.

Қысқа мерзімді кезеңде инфляция 2023 жылғы ақпанда өзінің ең жоғары мәніне жетіп, екі таңбалы болып қалады. Бұл бірқатар азық-түлік өнімдерінің, сондай-ақ азық-түлікке жатпайтын тауарлардың, бірінші кезекте, жоғары импорттық құрамдас бөлігі бар азық-түлікке жатпайтын тауарлардың жалғасып отырған бағасының өсуін, сондай-ақ сақталып отырған жоғары базалық инфляцияны білдіретін болады.

Артқан инфляциялық күтулер тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің сұранысы мен ұсынысының теңгеріміне және, тиісінше, инфляцияға ықпал ететін басқа фактор болып табылады. Маркер-тауарлардың бағасы айтарлықтай өсуі және айырбастау бағамының әлсіреуі аясында олар едәуір өсті.

Қысқа мерзімді кезеңде инфляцияның жоғарылаған деңгейлерде сақталуы да мұнайдың әлемдік бағасы сценарий бойынша төмендеуі аясында теңгенің айырбастау бағамының әлсіреуіне де байланысты болады.

Азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарлардың бағасы өсуі инфляция қалыптасуына неғұрлым үлкен үлес қосатын болады. Азық-түлік пен энергия тасымалдағыштарының жоғары әлемдік бағасы, сауда әріптес елдеріндегі жоғары инфляция, сондай-ақ жеткізілімдердегі

үзілістер, оның ішінде көлік шығысының өсуі инфляцияның осы құрауыштарының динамикасына елеулі ықпал етеді. Үкіметтің жанар-жағармай материалдарының жекелеген түрлері бағасының тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі шаралары, сондай-ақ бидай өнімі бойынша ағымдағы жылы оң күтулер инфляцияға тежеуші ықпал ететін болады.

2023 жылы 2022 жылғы жоғары база есебінен кету сондай-ақ ақша-кредит талаптарын қатаңдату жөніндегі алдыңғы шешімдер жағдайында инфляцияның 7,5-9,5%-ға дейін баяулауы күтіледі. 2024 жылдың соңына қарай жылдық инфляция баяулауын жалғастырады, алайда ол әлі де 5,5-7,5% шегінде нысаналыдан жоғары қалыптасатын болады.

Инфляция бойынша орта мерзімді бағалау айтарлықтай қайта қаралған жоқ. Сонымен қатар, инфляцияның төмендеуі бұрын күтілгеннен әлдеқайда баяу қарқынмен орын алады, бұл ақша-кредит талаптарын жеңілдету процесіне ықпал етеді.

Орта мерзімді перспективада инфляцияның жылдық динамикасына әртүрлі бағыттағы бірқатар факторлар ықпал ететін болады. Мәселен, 2022 жылғы жоғары базаның біртіндеп кетуі, жоғары нақты пайыздық мөлшерлеме, азық-түлік тауарларының әлемдік бағасы біртіндеп төмендеуі, сондай-ақ инфляциялық күтулермен бірге бұрынғыдан да жылдам Ресейде инфляцияның төмендеуі 2023-2024 жылдары Қазақстанда инфляцияны төмендететіндей қысым көрсетеді.

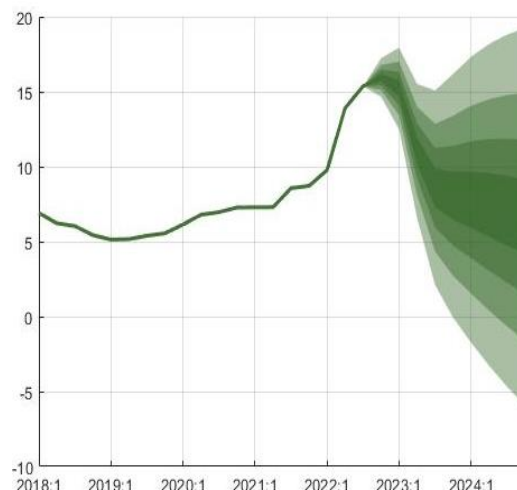
Екінші жағынан, фискалдық ынталандыру нәтижесі ретінде шығарылымның оң алшақтығы инфляция баяулауына кедергі келтіреді.

1.3. Болжамның баламалы сценарийлері

Әлемде геосаяси дағдарыстың сақталуы аясында әлемдік экономиканың дамуы жоғары белгісіздік жағдайында орын алуда. Осыған байланысты, Ұлттық Банк базалық сценарийден басқа екі баламалы - пессимистік және оптимистік сценарийді әзірледі.

Пессимистік сценарий болжамды кезең ішінде Brent маркалы мұнай бағасы ағымдағы мәндерден бір баррель үшін 50 АҚШ долларына дейін төмендейді деген болжамға негізделген. Бағаның болжамды төмендеуі негізгі мұнай импорттаушы елдерде экономикалық белсенділіктің күрт құлдырауымен,

7-график. Инфляция, тоқсандағы орташа мәні, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы, 80%, 60%, 40%, 20% деңгейіндегі перцентилдер.

дамыған елдердің жасыл экономикаға неғұрлым белсенді көшуімен және зиянды шығарындылардың азаюымен, ОПЕК + мұнай өндіруді қысқарту туралы келісімнің қолданылуын жоюымен және ОПЕК-тен тыс елдерде мұнай өндірудің бір мезгілде күрт көтерілуімен қатар жүреді.

Қазақстан экономикасының негізгі экспорттық тауар бағасының осындай күрт төмендеуіне реакциясы өте теріс болады. Болжамды кезеңде экономикалық белсенділік базалық сценарийге қарағанда төмен қалыптасады. Өсімнің баяулауы тау-кен өндіру өнеркәсібінің өндіріс, экспорт пен барлық ілеспе салалар (көлік, сауда) көлемі қысқаруымен қатар орын алады. Инвестициялық белсенділік өсіп келе жатқан белгісіздікке және саладағы кірістілік неғұрлым төмен болуына байланысты неғұрлым әлсіз динамикамен де сипатталатын болады. **2022-2023 жылдары экономиканың өсуі 2,3-3,3%-ды құрайды.**

Осы сценарий іске асырылған кезде инфляция базалық сценарийге қарағанда жоғары қалыптасады. Жоғары инфляцияның қысымымен халықтың нақты табысы қысқарады. Бұл, бір жағынан, импорттың өсуіне қысым жасайды, екінші жағынан, жоғары инфляциялық күтулерді қолдайды. **2022 жылы инфляция 17-19%, 2023 жылы - 8,5-10,5%-ды құрайды.**

Оптимистік сценарий Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы ағымдағы мәндерінен бір баррель үшін 110 АҚШ долларына дейін өсетінін болжайды, бұл әлемдегі геосаяси ахуалдың белгісіздігі айтарлықтай азаюымен, жеткізілімдер тізбегімен байланысты проблемалар шешіле басталуымен, Қытайда және басқа импорттаушы елдерде неғұрлым жылдам экономикалық өсіммен, сондай-ақ ірі орталық банктердің жүргізіп отырған ақша-кредит саясаты жеңілдеуімен байланысты болады.

Жалпы алғанда, мұндай сценарий Қазақстан экономикасына неғұрлым оң әсерін тигізеді. 2022-2024 жылдар ішінде экономикалық өсім базалық сценарийден жоғары қалыптасады. Экспорт, инвестициялар, сауда және көлік өсімнің негізгі қозғаушы күші болады. **2022 жылы экономиканың өсуі – 2,6-3,6%, 2023 жылы - 4,4-5,4% болады.**

2022 жылы инфляция оптимистік сценарий іске асырылған кезде базалық сценарий деңгейіне жақын қалыптасады. Орта мерзімді кезеңде инфляция баяулайды, алайда базалық сценариймен салыстырғанда неғұрлым жылдам қарқынмен баяулайды. **Инфляция 2022 жылы - 16-18%, 2023 жылы - 6,5-8,5% шегінде қалыптасады.**

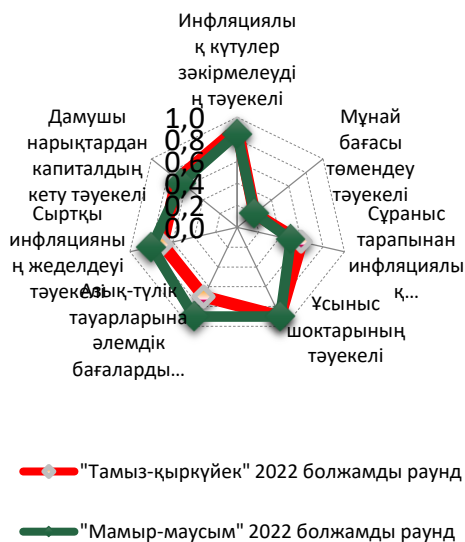
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда инфляцияның жеделдеу тәуекелдері шамалы төмендеді, алайда әлемде геосаяси шиеленіс сақталуы себебінен жоғары болып қалуда (8-график).

Әлемдегі күрделі геосаяси жағдай Қазақстанның макроэкономикалық көрсеткіштері болжамдарының алғышарттарына жоғары белгісіздік енгізуді жалғастыруда, бұл инфляцияның болжамдық мәндерінен ауытқу тәуекелдерін жоғары деңгейде сақтауға себепші болады.

Дегенмен, алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда кейбір тәуекелдердің іске асырылу ықтималдығы шамалы азайды. Мәселен, Украина мен РФ арасында жанама астық мәмілесін жасасу жағдайында, сондай-ақ әлемде осы жылғы астыққа қатысты жақсы болжам болуына қарай әлемдік жоғары азық-түлік инфляциясы импортының тәуекелі айтарлықтай төмендеді. Сонымен қатар, азық-түліктің бағасы өсуінің екінші толқыны орын алу тәуекелі бар, бұл шиеленіскен геосаяси ахуал аясында тыңайтқыштардың әлемдік бағасы көтерілу тәуекеліне байланысты.

8-график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

Сыртқы инфляция импортының тәуекелі туындау ықтималдығының біршама төмендеуі байқалатын басқа тәуекел болып табылады. Мәселен, Қазақстан үшін импорттық тауарларды негізгі жеткізуші – Ресейде қазіргі уақытта жылдық инфляцияның жоғарылауы байқалғанына қарамастан, рубльдің нығаюы және сұраныстың әлсіздігі аясында бағалардың айлық өзгерістері дезинфляциялық сипатта болады, ал тауарлар мен қызметтердің кең жиынтығына баға өсуінің төмен қарқыны байқалғандықтан айлық базалық инфляция да 4% таргеттен төмен болады. Бұл факторлар жоғары сыртқы инфляция импортының тәуекелін біршама әлсіретеді, дегенмен, РФ-ға қарсы санкциялардың ықпал етуі және тұтынушылық тауарларды жеткізудің тиісті қайта құрылуы жағдайында орта мерзімді перспективада РФ-дан жоғары инфляция импортының тәуекелі болуы мүмкін.

Дамушы нарықтардың валюталарынан капиталды дамыған нарық валюталарының пайдасына әкету тәуекелі жоғары болып қалып отыр. Біріншіден, әлемдегі инфляциялық қысымның жоғарылауы аясында дамыған елдердің орталық банктері ақша-кредит саясатын агрессивті түрде қатаңдатуы мүмкін. Екіншіден, Ресейге қатысты санкциялық риториканың ықтимал күшеюі дамушы елдердің тәуекел-сыйлықақысын арттыруы мүмкін, бұл олардың валюталарының, оның ішінде Қазақстан валютасының құнсыздануына әкеп соғуы мүмкін. Осыған байланысты, инфляцияның жеделдеу тәуекелдері әсіресе қысқа мерзімді перспективада елеулі болып қала береді.

Теңгенің қабылданатын тәуекел-сыйлықақысының Ресей рублінің динамикасына тәуелділігіне және Ресей валютасының жоғары құбылмалылығына байланысты теңгенің айырбастау бағамының әлсіреу тәуекелі жоғары болып қалуда. Сонымен қатар эмбаргоның ЕО тарапынан Ресей мұнайының экспортына әсері Қазақстан мұнайының экспортына және валюталық түсімнің төмендеуіне теріс әсер етуі мүмкін, бұл да теңгенің айырбастау бағамы үшін теріс фактор болуы мүмкін. Осы факторлардың әсерінен және жоғары инфляцияның сақталуынан орта мерзімді перспективада инфляциялық күтулердің тұрақталмау тәуекелі сақталады.

Қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективада ұсыныс факторлары тарапынан инфляцияның жеделдеу тәуекелі жоғары болып қала береді. Ресей Федерациясына қарсы санкциялардың әсерінен тауар

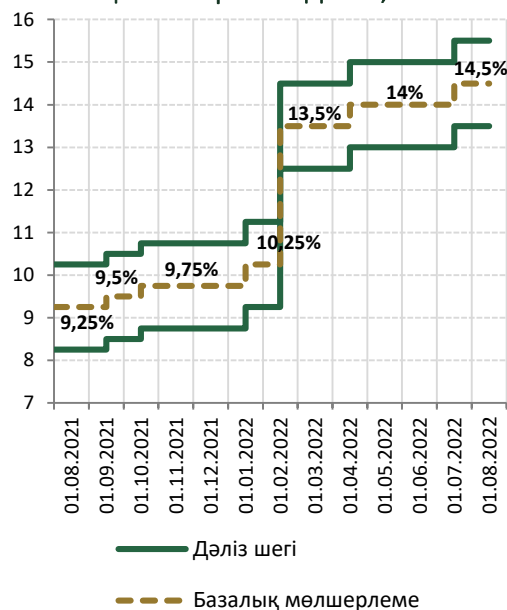
жеткізудегі ықтимал іркілістер Қазақстандағы өндіріс шығынының ұлғаюына әкелуі мүмкін, ал орта мерзімді перспективада өндірістің рентабельділігін қолдау және күрделі жөндеуге инвестицияларды қаржыландыру қажеттілігіне байланысты ЖЖМ мен тұрғын үй-коммуналдық қызметтер бағаларының бір мезгілде көтерілу тәуекелі жоғары болып қалуда. Сұраныс тарапынан инфляциялық қысым тәуекелі айқындала түсті. Бұл 2023 жылы бюджет шығысын ұлғайту жағына қарай қайта қарауға байланысты болды. Фискалдық тәртіптің төмен болуын және алдыңғы жылдардағы мемлекеттік шығысты ұлғайту жағына мерзімді түрде қайта қарауды ескере отырып, келесі жылдардағы бюджет параметрлері шығыс бөлігін кеңейту жағына қосымша қайта қаралуы мүмкін, бұл экономикадағы проинфляциялық қысымның қосымша көзі болуы мүмкін.

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

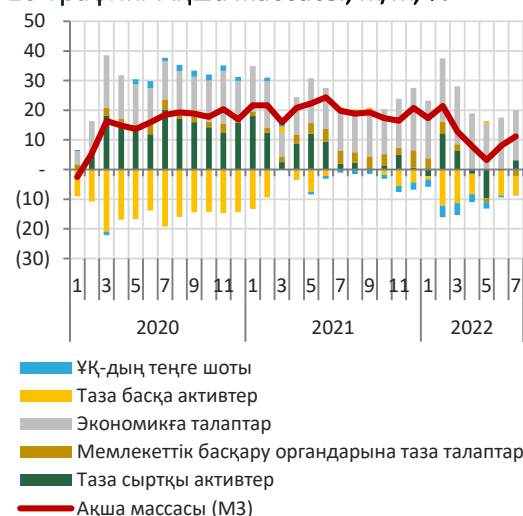
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

9-график. 2021-2022 жылдардағы базалық мөлшерлеме дәлізі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

10-график. Ақша массасы, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер

2022 жылғы маусым-тамызда Ұлттық Банк баға өсуінің негізгі сыртқы және ішкі факторларының сақталуы аясында инфляциялық процестердің жеделдеу жағдайында дезинфляциялық ақша-кредит саясатын жүргізуді жалғастырды.

2022 жылғы маусымда кейбір баяулау белгілерінен кейін шілдеден бастап инфляция көпжылдық ең жоғары көрсеткіштерді қайтадан жаңарта бастап, тамыздың қорытындысы бойынша жылдық мәнде 16,1%-ға жетті. Шикізат бағасының жоғары болуы, тауар жеткізу тізбегінде сақталып отырған проблемалар, геосаяси жағдайдың нашарлауы, сондай-ақ фискалдық серпіннің әсері аясында жаһандық инфляцияның жеделдеуі негізгі проинфляциялық факторлар болды. Бағаларға қысым жоғары инфляциялық күтулермен күшейеді.

Осындай жағдайларда 2022 жылғы 26 шілдеден бастап Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені 14,5%-ға дейін көтеру туралы шешім қабылдады (9-график). Ол 2023 жылы инфляциялық процестер мен күтулерді тұрақтандыруға және баяулатуға, сондай-ақ орта мерзімді перспективада инфляцияны нысаналы көрсеткішке жақындатуға бағытталды.

2022 жылғы 5 қыркүйекте қабылданған базалық мөлшерлеме жөніндегі соңғы шешімде Ұлттық Банк оны 14,5% деңгейінде қалдырды. Бұл ретте жүріп жатқан инфляциялық процестердің орнықтылығы және оларды жеделдететін жаңа тәуекелдер базалық мөлшерлемені ұзақ уақыт бойы ағымдағы мәндерге жақын ұстап тұруды қажет етеді.

2.2. Ақша ұсынысы

Ақша ұсынысының өсу қарқыны жеделдеді. Есепті кезеңде экономикаға қойылатын талаптардың артуы (жеке және заңды тұлғаларды кредиттеу) ақша массасының өсуіне негізгі үлес қосуда. Ақша мультипликаторы өткен жылғы деңгейге дейін төмендейді.

Жыл басынан бері экономикадағы ақша массасы 1,3 трлн теңгеге (4,3%) өсіп, шілдеде 31,4 трлн теңге болды (10-график).

Сәуір және мамыр айларында едәуір құлдыраудан кейін ақша массасының жылдық мәнде шілденің қорытындысы бойынша 11,2%-ға дейін өсуі байқалды (2022 жылғы шілдеде – 19,8%).

Бірінші кезекте жеке тұлғалардың тұтынушылық және ипотекалық және заңды кредиттеу ақша массасының өсуіне негізгі оң үлес қосуды жалғастыруда.

Ақша базасы жылдық мәнде өсу кезеңіне өтіп (мамырда ж/ж (-) 4,3%-ға дейін төмендегеннен кейін), оның өсімі 2022 жылғы шілдеде 12,4% болды (сәуірде 0,9%, 2021 жылғы шілдеде 13,2%). Ақша базасының құрамында ҚҰБ-дан тыс қолма-қол ақша (9,3% - ға) және ЕДБ мен басқа да ұйымдардың ҚҰБ-дағы депозиттері (14% - ға) өсті.

Ақша мультипликаторы (ақша массасының ақша базасына арақатынасы) 2022 жылғы сәуірде 2,91-ге дейін өскеннен кейін шілдеде 2,71-ге дейін төмендеп, өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырмалы деңгейде болып отыр (2021жылғы шілдеде – 2,74) (11-график).

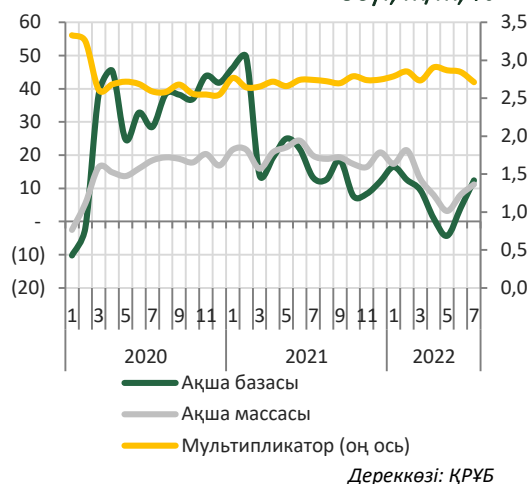
2.3. Ақша нарығы

2022 жылдың басында айтарлықтай төмендегеннен кейін Ұлттық Банктің операциялары бойынша сальдо негізінен Ұлттық қордан трансферттер бөлудің өсуіне байланысты өсті. Осы жағдайда биылғы жылғы шілдеден бастап ақша нарығының мөлшерлемелері тоқсан сайынғы салық аптасы кезінде өтімділікке белсенді сұраныс кезеңін қоспағанда, көбінесе пайыздық дәліздің төменгі шекарасына жақын қалыптасты.

ҚРҰБ операциялары бойынша сальдо 2022 жылғы мамырмен салыстырғанда 5,4%-ға өсіп, биылғы жылғы тамыздың соңында бюджеттің шығыс бөлігін игеру нәтижесінде банк жүйесіне қаражат әкелу салдарынан 2,7 трлн теңгені құрады.

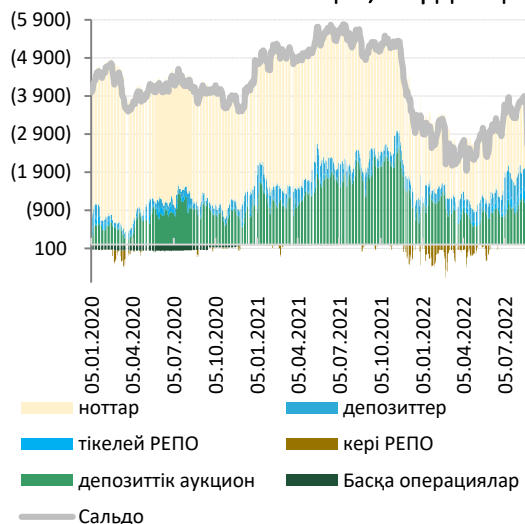
Негізгі көлем ноталармен (1,9 трлн теңге), депозиттермен (0,6 трлн теңге) және депозиттік аукциондармен (0,4 трлн теңге) алынады (12-график).

11-график. Ақша агрегаттарының өсуі, ж/ж, %

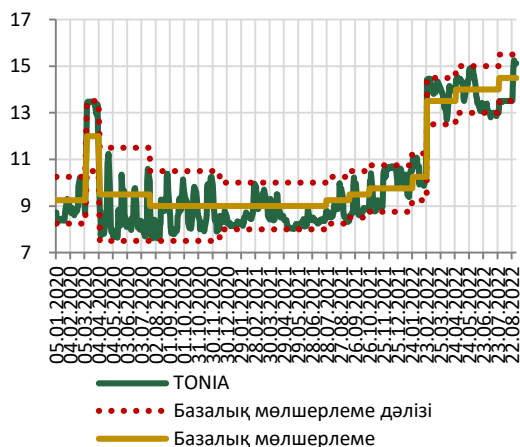
Дереккөзі: ҚРҰБ

12-график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

Дереккөзі: ҚРҰБ

13-график. Пайыздық мөлшерлемелер дәлізі мен TONIA мөлшерлемесі

Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

2022 жылғы мамырдан бастап депозиттік аукциондар (тамыздың соңғы күнін қоспағанда), ноталар мен депозиттер бойынша ҚР ҰБ алынатын өтімділік көлемі өсуді жалғастырып, олардың орташа күндік көлемі 2022 жылғы маусым-тамызда тиісінше 915,5 млрд теңге, 1 769,8 млрд теңге және 497,0 млрд теңге, (2022 жылғы наурыз-мамырда - 747,3 млрд теңге) болды.

2022 жылғы шілдеде базальдық мөлшерлемені көтеру ақша нарығы мөлшерлемелерінің тиісті өсуіне әкелді (13-график). Бұл ретте TONIA ақша нарығының нысаналы мөлшерлемесі (бір күндік РЕПО мөлшерлемесі) өтімділіктің артық болуы аясында мамыр-тамызда көбінесе төменгі шекарада болды.

Нәтижесінде мамыр-тамызда TONIA орташа мәні 13,5% болып, 2022 жылғы маусым-тамызда орташа алғанда TONIA мен базальдық мөлшерлеме арасындағы спред теріс деңгейде қалыптасты (-0,71п.т.).

2.4. Валюта нарығы

2022 жылғы маусым-тамызда мұнай бағасының төмендеуі, дамыған елдердің ақша-кредит талаптарын қатайтуы дамушы елдердің валюталарына, оның ішінде теңгеге төмендетуші әсер етті. Бұл ретте 2022 жылғы тамыздың соңында тоқсан сайынғы салық аптасының аясында айырбастау бағамының нығаюы байқалды.

2022 жылғы маусым-тамызда теңгенің айырбастау бағамының динамикасы сыртқы сектордағы ахуалдың нашарлауы әсерінен қалыптасты.

Мәселен, рецессия тәуекелдеріне қарамастан, АҚШ-та жылдық инфляцияның соңғы 40 жылда ең жоғары деңгейге жетуі аясында АҚШ ФРЖ пайыздық мөлшерлемесі: маусымда – 1,5-1,75%-ға дейін 75 б.т., шілдеде – 2,25-2,5%-ға дейін 75 б.т. екі рет көтерді. Бұл жекелеген кезеңдерде DXY доллар индексінің 108,5-ке дейін өсуіне ықпал етті (4-график). 2022 жылғы шілдеде елеулі проинфляциялық әсер жағдайында ЕОБ 11 жыл ішінде алғаш рет негізгі мөлшерлемені 0,5%-ға дейін 50 б.т., Англия Банкі – 1,25%-ға дейін 50 б.т. көтерді.

Монетарлық талаптарды белсенді түрде қатайту мен геосаяси шиеленісу жағдайында инвесторлардың жаһандық тәуекел дәрежесі төмендеді. Мәселен, 2022

жылғы шілденің соңында бейрезиденттердің Қазақстан МБҚ-дағы инвестицияларының үлесі 2,5%-ға дейін төмендеді.

Сыртқы монетарлық жағдайлармен қатар, 2022 жылғы маусым-тамызда айырбастау бағамының динамикасы мұнай бағасының маусым-тамыз айларында барреліне 96,49 АҚШ долларына дейін 21,5%-ға төмендеуінің әсерінен қалыптасты (15-график).

АҚШ долларының нығаюы аясында алтынның бағасы да төмен болды. Мамырдың соңынан бастап алтынның бағасы унциясына 1843 АҚШ долларынан 1713 АҚШ долларына дейін 7,1%-ға төмендеп, жекелеген күндері унциясына 1687 АҚШ долларына жетті (15-график).

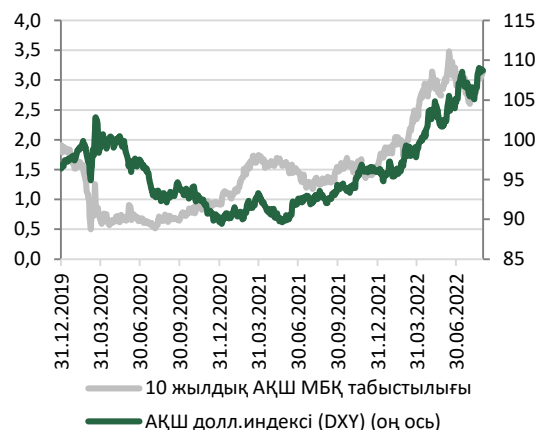
Айырбастау бағамының динамикасына сыртқы факторлардың теріс әсері Ұлттық қордан республикалық бюджетке трансферттерді конвертациялау шеңберінде валютаны тарихи тұрғыдан алғанда аздаған сатумен реттелді. Маусым-тамыз айларында трансферттер көлемі 1,04 млрд АҚШ долларын құрады.

Жоғарыда аталған факторлардың әсерін ескере отырып, маусым-тамыз айларында теңгенің айырбастау бағамы 425,41-484,62 теңге аралығында қалыптасты.

Бұл ретте, мамырдың соңында маусымдағы салық төлемдері аясында теңгенің бағамы айтарлықтай нығайғаннан кейін әлсіреді. Жалпы алғанда, 2022 жылғы шілде-тамызда сұраныс пен ұсыныстың теңгерімділігі жағдайында айырбастау бағамы бір АҚШ доллары үшін 473-477 теңге аралығында қалыптасты. 2022 жылғы тамыздың соңында тоқсан сайынғы салық аптасы шеңберінде экспорттаушылардың валюта сатуы аясында айырбастау бағамы нығайды (16-график).

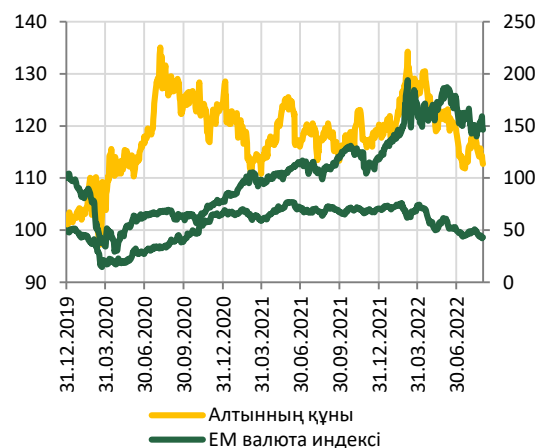
Маусым-тамыз айларында биржалық сауда-саттықтың орташа күндік көлемі 98,0 млн АҚШ долларын құрап, белгісіздіктің жалпы деңгейінің төмендеуі жағдайында биылғы жылғы наурыз-мамырдан (126,2 млн АҚШ доллары) және 2021 жылғы маусым-тамыздан (143,3 млн АҚШ доллары) едәуір төмен қалыптасты.

14-график. АҚШ-тың 10 жылдық МБҚ кірістілігі, АҚШ долларының индексі

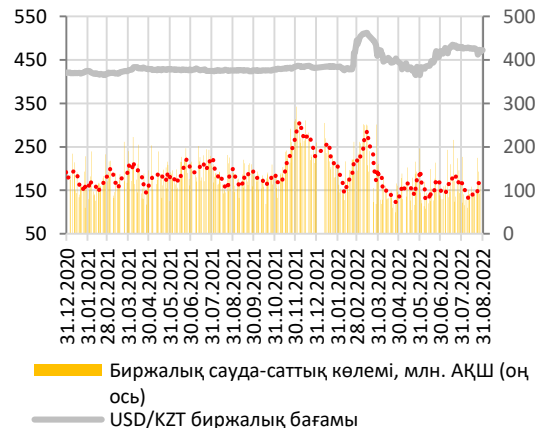
Дереккөзі: Refinitiv

15-график. ЕМ валюталары индексінің, алтын құнының динамикасы (31.12.2019ж.=100)

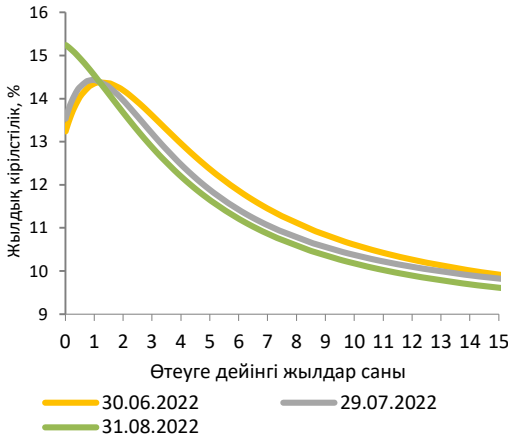
Дереккөзі: Refinitiv

16-график. Теңге бағамының динамикасы және сауда-саттық көлемі

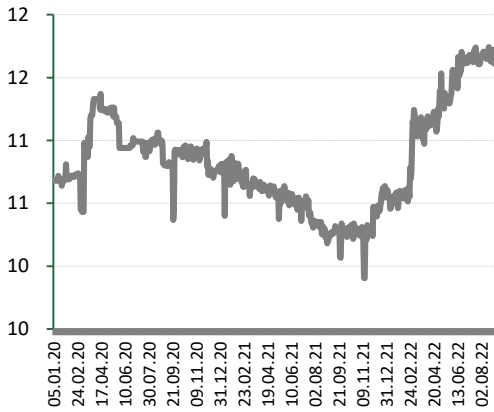
Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

17-график. Тәуекелсіз кірістілік қисығы

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ есептері

18-график. Корпоративтік облигациялардың кірістілігі, %

Дереккөзі: ҚҚБ

2.5. Қор нарығы

Биылғы жылғы маусым-тамыз айларында базалық мөлшерлемені арттыру жөніндегі шешім аясында тәуекелсіз кірістілік қисығы қысқа мерзімді сегментте өсті. МБҚ кірістілігінің неғұрлым төмен болуы аясында орта мерзімді және ұзақ мерзімді келешекте кірістілік қисығы 2022 жылғы маусым мен шілде айының қорытындылары бойынша «дөңес» нысанды, тамыз айының қорытындысы бойынша - инверсияланған нысанды көрсетті. МБҚ мен корпоративтік облигациялардың сауда-саттық көлемі наурыз-маусым айларымен салыстырғанда қалпына келе отырып өсті. Бұл ретте жергілікті атқарушы органдар тарапынан тарту көлемі төмендеді. KASE BMY индексі 2022 жылғы тамыздың қорытындысы бойынша 11,72-ге дейін 35,17 б.т. өсті.

Ұлттық Банктің шілде айындағы базалық мөлшерлемені 14,0%-дан 14,5%-ға дейін арттыру жөніндегі шешімі қысқа мерзімді сегментте кірістілік қисығының жоғары көтерілуіне әкелді (17-график). Базалық мөлшерлеме артқаннан кейін ҚР ҚМ-ның әр түрлі мерзімділікпен орналастыратын МБҚ кірістілігі 2022 жылғы наурыз-мамырдағы жылдық 12,5-14,5%-дан 2022 жылғы маусым-тамызда жылдық 13,61-14,79%-ға дейін өсті.

Шілде және тамыз айларында қысқа мерзімді сегментте кірістілік қисығының жоғары көтерілгені байқалды. Бұл ретте орта мерзімді келешекте МБҚ бойынша неғұрлым төмен кірістілік қалыптасты.

Бастапқы нарықта МБҚ шығару осы жылғы наурыз-мамырдағы 786,9 млрд теңгеден маусым-тамызда 1 617,7 млрд теңгеге дейін айтарлықтай өсті. Оның ішінде ҚР ҚМ 1 601,3 млрд теңге сомасына тартуы едәуір бөлігін алды. ҚР ҚМ МБҚ орналастыру мерзімі 1 жылдан 5 жылға дейін өзгеріп отырды. Қалған көлемге жергілікті атқарушы органдарды тарту кіреді, олар биылғы жылғы наурыз-мамырдағы 126,4 млрд теңгеден осы жылғы маусым-шілдеде 16,3 млрд теңгеге дейін (0,35-4,24%) едәуір төмендеді.

Корпоративтік облигациялар нарығында орналастыру көлемі осы жылғы наурыз-мамырдағы 368,67 млрд теңгеден осы жылғы маусым-шілдеде 481,4 млрд

теңгеге дейін өсті. Орналастырылған облигациялар бойынша орташа алынған кірістілік тамызда 16,08%-ға дейін (2022 жылғы маусымда – 14,78%) өсті. KASE индексі 2022 жылғы тамыздың қорытындысы бойынша 11,62-ге дейін 24,79 б.т. өсті (18-график).

KASE индексі мамыр айында тіркелген жергілікті ең төменгі көрсеткіштерден қалпына келуін жалғастыра отырып, маусымнан тамызға дейінгі аралықта 18,4%-ға ұлғайды (19-график).

Бұған халықаралық алаңдарда оптимизмді қайтару, жетекші америкалық және еуропалық индекстерді жақсарту, сондай-ақ отандық компаниялардың оң есептерін жариялау ықпал етті.

Қаралып отырған кезеңде «Қазақтелеком» (-)4,1% және «KEGOC» (-)3,0% акционерлік қоғамдарының жай акцияларынан басқа, KASE индексінің өкілдік тізіміне кіретін барлық компаниялар акцияларының бағасы оң үрдіске ие болды.

2.6 Депозит нарығы

Депозиттердің өсуі биылғы жылғы наурыз-мамырда төмендегеннен кейін осы жылғы маусым-шілдеде жалғасын тапты.

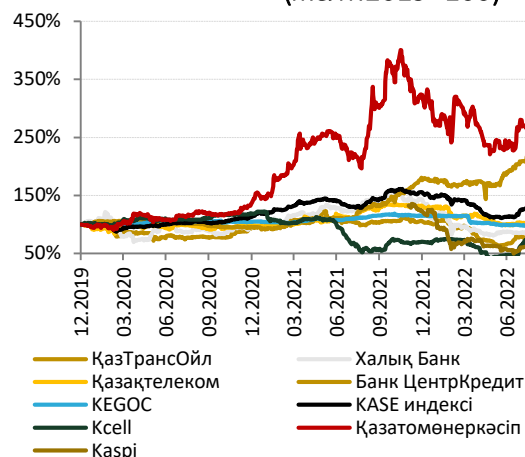
Жалпы долларландыру деңгейі валютадағы салымдарды әкелумен салыстырғанда теңгедегі салымдарды әкелудің басып озуы аясында төмендеді.

Базалық мөлшерлеменің көтерілуіне байланысты 2022 жылғы маусым-шілдеде депозиттік мөлшерлемелер өсті.

Мамырда жалпы депозиттердің өсуі едәуір бәсеңдегеннен кейін осы жылғы шілдеде жылдық мәнде 11,3%-ға дейін (2021 жылғы желтоқсанда - 22,7%) қайта жаңғырды (20-график). Депозиттік базаның өсуіне негізгі үлес жеке және сол сияқты заңды тұлғалардың ұлттық валютадағы депозиттердің (12,4%) ұлғаюы тарапынан байқалды.

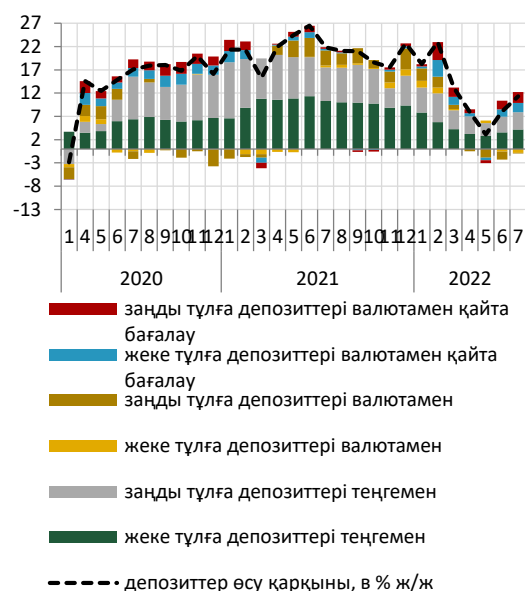
Шетел валютасындағы депозиттер 9,4%-ға өсті. Биылғы жылғы ақпанда, маусымда және шілдеде ұлттық валютаны түзету аясында салымдарды қайта бағалау ұлғаюдың негізгі факторы болып табылады. Алайда, доллардағы баламада салымдардың 2,7%-ға азайғаны байқалады. Долларландырудың жалпы деңгейі 2021 жылғы желтоқсандағы 36,0%-дан 2022 жылғы шілдеде 35,4%-ға дейін төмендеді.

19-график. KASE индексі (желт.2019=100)

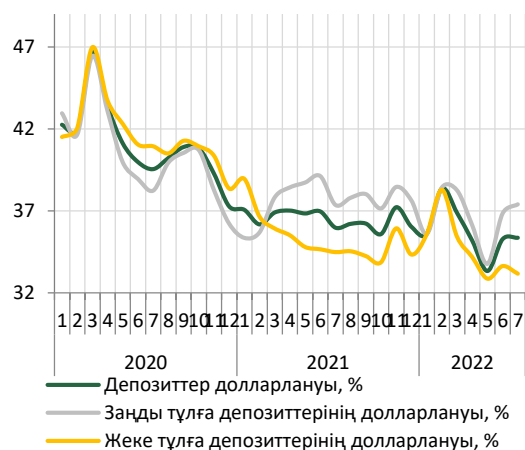
Дереккөзі: ҚҚБ

20-график. Депозиттер көлемінің өсуіне құрауыштарының қосқан үлесі, ж/ж, %

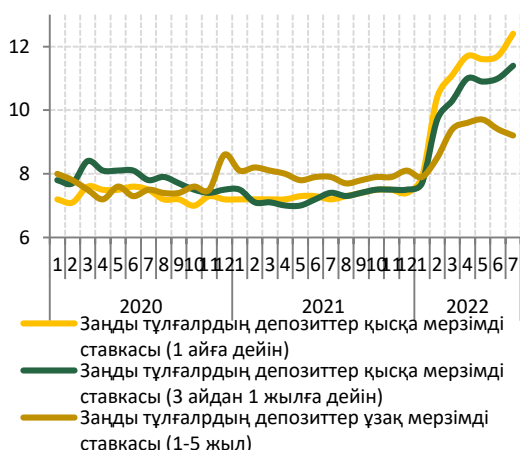
Дереккөзі: ҚРҰБ

21-график. Депозиттерді долларландыру, %

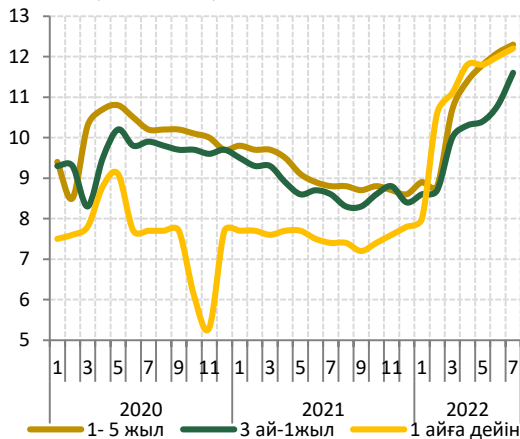
Дереккөзі: ҚРҰБ

22-график. Заңды тұлғалардың теңгедегі депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

23-график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер

Дереккөзі: ҚРҰБ

Оның төмендеуіне ұлттық валютаның жекелеген айларда нығаюы, шетел валютасындағы қаражаттың әкетілуі және ұлттық валютадағы қаражаттың әкелінуі әсер етті.

Заңды тұлғалардың салымдарының долларландыруы 2022 жылғы шілденің қорытындысы бойынша 2021 жылғы желтоқсандағы 37,6%-дан 37,4%-ға дейін (2022 жылғы сәуірде - 36,1%), жеке тұлғаларда – 34,4%-дан 33,2%-ға дейін төмендеді (21-график).

Базалық мөлшерлеме артқаннан кейін заңды және жеке тұлғалардың депозиттері бойынша орташа алынған мөлшерлемелер 2022 жылғы шілдеде едәуір көтерілді. Мәселен, тартылатын салымдарда негізгі үлес бар 1 айға дейінгі мерзімдегі заңды тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер (заңды тұлғалардың барлық мерзімді теңгедегі салымдарынан 83,5%) 2021 жылғы желтоқсандағы 7,4%-бен (2021 жылғы шілдеде 7,2%) салыстырғанда 12,4%-ға дейін көтерілді. 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзімдегі депозиттер (үлесі 7,9%) бойынша мөлшерлемелер де 2022 жылғы шілдеде 7,5%-дан 11,4%-ға дейін ұлғайды. 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімдегі (үлесі 0,7%) ұзақ мерзімді салымдар бойынша мөлшерлемелер 2022 жылғы шілдеде 8,1%-дан 9,2%-ға дейін ұлғайды (22-график).

Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелердің артқаны көрінді. 1 айға дейінгі (үлесі 13,0%) қысқа мерзімді салымдар бойынша пайыздық мөлшерлемелер 2021 жылғы желтоқсандағы 7,8%-дан 12,2%-ға дейін (7,4%) өсті. 3 айдан 1 жылға дейінгі мөлшерлемелер (тарту үлесі 33,9%) 2021 жылғы желтоқсандағы 8,4%дан 2022 жылғы шілдеде 11,6%-ға дейін (2021 жылғы шілдеде 8,6%) өсті, мерзімі 1 жылдан 5 жылға дейінгі салымдар (үлесі 47,9%) бойынша 2021 жылғы желтоқсандағы 8,6%-дан (8,8%) 12,3%-ға дейін өсті (23-график).

2-бок. «Қазақстандағы депозиттерді долларландыруды тарихи талдау»

Жалпы алғанда, долларландыру агенттердің ел ішіндегі операциялар үшін ұлттық валютаның орнына АҚШ долларын немесе кез келген басқа шетел валютасын пайдалануын білдіреді. Долларландырудың түрлі түрі, атап айтқанда қаржылық долларландыру бар. Қаржылық долларландыру деңгейі шетел валютасындағы депозиттердің жалпы депозиттер сомасына қатынасы, сондай-ақ банктердің шетел валютасымен берген кредиттерінің жалпы кредит портфеліне қатынасы арқылы өлшенеді. Қазақстанда кредиттерді долларландыру деңгейінің төмен болуына байланысты Ұлттық Банк экономиканы долларландырудың негізгі көрсеткіші ретінде депозиттерді долларландыруды қолданады.

Қалған өндірістік секторлардың даму деңгейі төмен шикізат экспортына бағдарланған Қазақстан экономикасының әркелкі дамыған құрылымы долларландырудың негізгі себебі болып табылады. Экспортқа бағдарланған елдер негізгі экспорттық тауарлар бағасының ауытқуына ұшырайды. Өз

кезегінде ұлттық валютада көрінетін сыртқы күрт өзгерістер экономикалық субъектілердің шетел валютасына жинақтау құралы ретінде басымдық беруіне алып келеді.

Депозиттерді долларландыру толыққанды тәуелсіз ақша-кредит саясатын жүргізу мүмкіндігінен айырады, сондай-ақ қаржы секторының дамуына теріс әсер етеді.

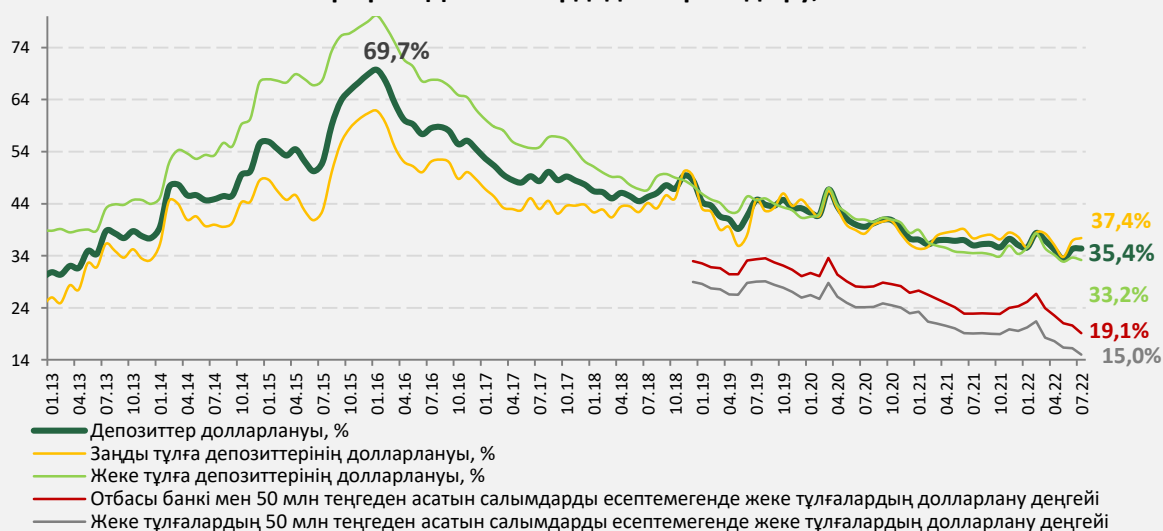
ХВҚ зерттеулеріне сәйкес депозиттік ұйымдардағы долларландырудың 1%-ға өсуі кредиттеу көлемінің ЖІӨ-ге арақатынасын қысқа мерзімді кезеңде 0,4%-ға және ұзақ мерзімді кезеңде 2-2,5%-ға төмендетеді. ХВҚ бағалауы бойынша долларландыру деңгейінің жартылай (мысалы, 90%дан 45%-ға дейін) қысқаруы қысқа мерзімді перспективада қаржылық тереңдікті² шамамен 20%-ға ұлғайтады.

2015 жылғы тамызға дейін Қазақстан ұлттық валютаның белгіленген бағамы режимін ұстанды, оны пайдалану жеке кезеңдерде сыртқы және ішкі экономикалық ахуал нашарлаған кезде экономикадағы теңгерімсіздіктердің жинақталуына алып келді. Нәтижесінде девальвациялық күтулердің және ұлттық валютаның бір сәттік әлсіреуі бойынша күтулердің өскені байқалды. Мәселен, мұнай бағасының едәуір төмендеуімен бірге бұрынғы ақша-кредит саясаты режимінің шығасылары айырбастау бағамының әлсіреуіне және 2016 жылғы қаңтарда долларландырудың өзінің ең жоғары шегі 69,7%-ға жетуіне әкелді (1-график), бұл ретте халықтың салымдарын долларландыру жоғары болды және жеке тұлғалардың барлық депозиттерінен депозиттердің 2/3-тен астамын құрады.

Бұл ретте инфляциялық таргеттеуге және өзгермелі айырбастау бағамы режиміне көшкеннен кейін долларландырудың төмендеу үрдісі басталды. 2022 жылғы шілденің соңында долларландыру 35,4% болды, бұл 2016 жылғы қаңтардағы оның тарихи ең жоғары мәндерден екі есе төмен. Отбасы банкі мен 50 млн теңгеден басталатын ірі салымдарды есептемегенде жеке тұлғалардың долларлану деңгейі жеке тұлғалардың долларлану деңгейінен айтарлықтай төмен және 2022 жылғы шілденің қорытындысы бойынша 19,1% болды. Отбасы банкіне салымдар тұрғын үй жағдайын жақсарту мақсатында тек қана ұлттық валютада орналастырылады және салымшылардың салым валютасы бойынша артықшылықтарының өзгеруін көрсете алмайды. 50 млн теңгеден басталатын ірі салымдарға келетін болсақ жеке тұлғалар депозиттерінің жалпы көлеміндегі олардың жоғары үлесіне қарамастан, мұндай салымшылардың саны шамалы және депозиторлардың көпшілігінің артықшылықтарын толық көрсетпейді. Солай, жеке тұлғалардың 50 млн теңгеден басталатын салымдарды есептемегенде жеке тұлғалардың долларлану деңгейі 15,0% болды.

Ақша-кредит саясатының жаңа режиміне көшу теңге құралдары бойынша неғұрлым жоғары сыйақы мөлшерлемелерін белгілеу арқылы олардың тартымдылығын арттыру жөніндегі шаралармен, сондай-ақ халықтың³ теңгедегі салымдары бойынша жоғары кепілдіктерді енгізумен қатар орын алғанын атап көрсеткен жөн.

1-график. Депозиттерді долларландыру, %

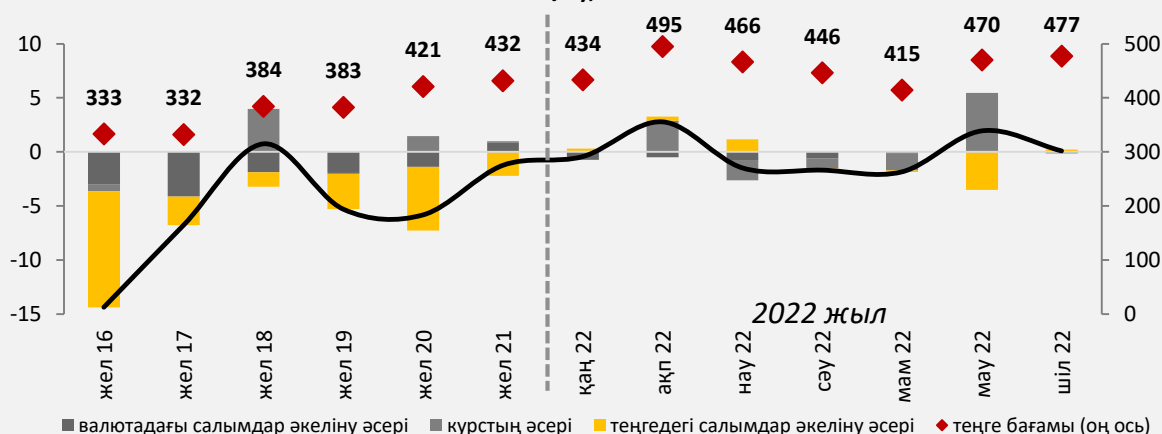
Дереккөзі: ҚРҰБ

² Экономиканың қаржылық тереңдігі бизнестің, үй шаруашылықтарының, мемлекеттік басқару органдарының өз қызметін капитал нарықтары, банктер және басқа да қаржылық делдалдар есебінен қаншалықты дәрежеде қаржыландыратынын көрсетеді

³ Жеке тұлғалардың валютадағы салымдары бойынша «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-ның кепілдік берілген өтем сомасы 5 млн теңге, теңгедегі салымдары бойынша – 10 млн теңге, теңгедегі жинақ салымдары бойынша – 20 млн теңге болады.

Қазіргі долларсыздандыру үрдісін ескере отырып, инфляциялық таргеттеуге көшкен сәттен бастап, жекелеген кезеңдерде долларланудың айырбастау бағамын қайта бағалау есебінен өскені байқалды. 2016-2021 жылдар аралығында 2018 жыл долларландыру өскен (жыл соңында) (2017 жылғы желтоқсандағы 47,7%-дан 2018 жылғы желтоқсанда 48,4%-ға дейін) байқалған жалғыз кезең болды. Өсу ұлттық валютаның 332,3 теңгеден 384,2 теңгеге дейін 15,6%-ға әлсіреуі аясында болды. Бұл ретте айырбастау бағамын қайта бағалау есебінсіз, теңгедегі және валютадағы депозиттердің мөлшерлемелері арасындағы үлкен дифференциал және теңгедегі салымдардың әкелінуі 2018 жылдың қорытындысы бойынша долларланудың төмендеуіне алып келер еді. 2022 жылғы наурызда долларланудың 38,4%-ға дейін (2021 жылғы желтоқсандағы 36,0%-дан) өсуі ұлттық валютаның 431,8 теңгеден 466,3 теңгеге дейін 8,0%-ға әлсіреуі аясында орын алды (2-график).

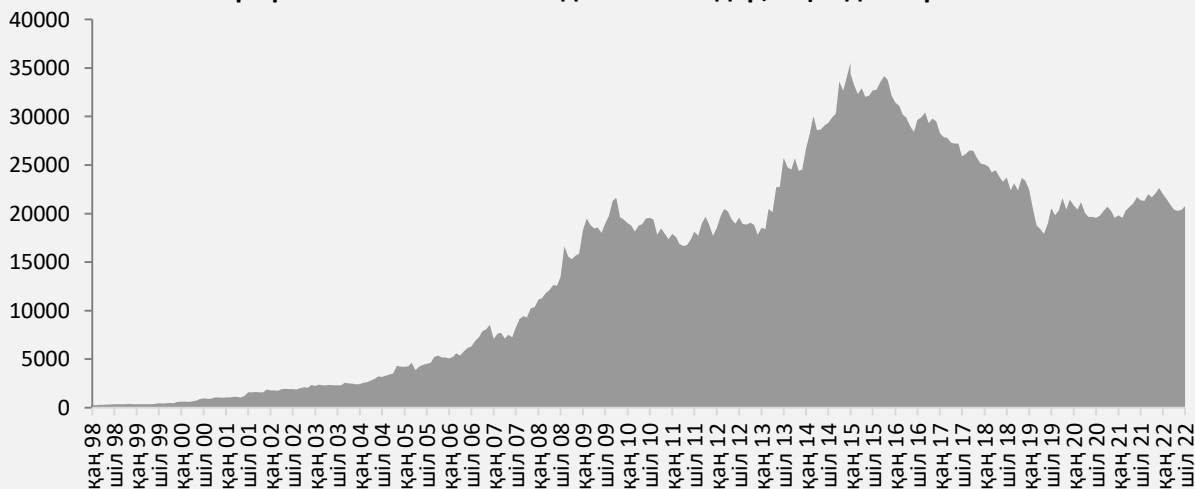
2-график. Банк жүйесіндегі долларландырудың өзгеруі, ж/ж, (2022 жылдың басынан бастап а/а), п.т.

Дереккөзі: ҚРҰБ есептері

Айта кету керек, валютадағы салымдар үлесінің төмендеу үрдісі тек долларландыру көрсеткіштерінде ғана емес, теңгедегі депозиттердің 5,0 трлн теңгеден 18,1 трлн теңгеге дейін үш еседен астам өсуі аясында 2016 жылғы қаңтардағы 31,4 млрд АҚШ долларынан 2022 жылғы шілдеде 20,8 млрд АҚШ долларына дейін 33,9%-ға төмендеген шетел валютасындағы (АҚШ долларына балама) салымдардың көлемінен де көрінеді (3-график). Валютадағы салымдардың жалпы көлемінің төмендеуі валютадағы салымдарға қарағанда теңгедегі салымдардың барынша жоғары кірістілігіне, сондай-ақ Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры тарапынан жоғары кепілдік беруге байланысты.

3-график. Шетел валютасындағы салымдар, АҚШ долларымен

Дереккөзі: ҚРҰБ

Осылайша, соңғы жылдары долларсыздандырудың қазіргі трендін ескере отырып, тиісті ақша-кредит саясатымен қатар икемді айырбастау бағамы саясатын жүргізу теңгедегі активтер тартымдылығының артуына және банк жүйесіне теңгедегі депозиттерді әкелудің ұлғаюына ықпал етті.

2.7 Кредит нарығы

Кредиттік портфель жеке тұлғаларды, оның ішінде жеке кәсіпкерлерді, сондай-ақ заңды тұлғаларды теңгемен кредиттеудің өсуі аясында ұлғаюды жалғастырды. Өткен жылдың жоғары базасы аясында жеке тұлғалардың кредиттік қоржыны өсуінің аздап баяулауы байқалды.

Ақша-кредит саясаты шарттарының қатаңдатуына және қарыз алу құнының артуына қарамастан, заңды тұлғалардың кредиттік қоржыны өсуін жалғастырды.

ЕДБ кредиттік қоржыны 2022 жылғы шілдеде жылдық мәнде 27,1%-ға өсіп, 20,4 трлн. теңге.

Несие қоржынының өсуіне жеке тұлғаларға теңгемен кредит беру негізгі үлес қосты. Заңды тұлғаларға ұлттық валютада кредит беру де ұлғайды (24-кесте).

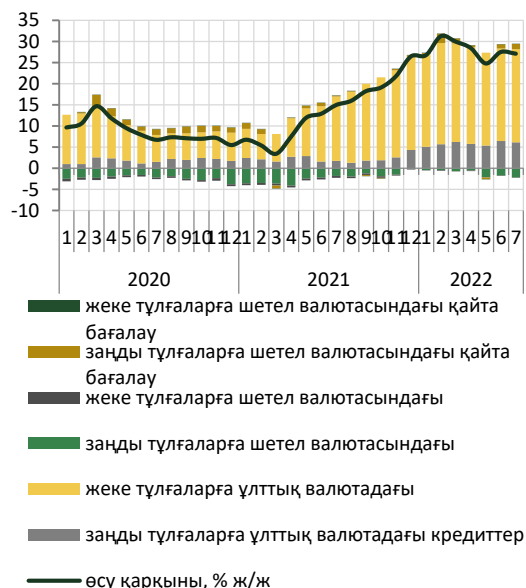
2021 жылы жоғары база аясында жеке тұлғалар портфелінің жылдық өсу қарқыны шілдеде 39,7%-ға дейін баяулады (2022 жылғы сәуірдегі 43,2%-дан). Тұтынушылық кредиттердің жылдық өсуі 32,5%-ға (35,6%), ипотекалық кредиттердің – 47,9%-ға (49,8%) дейін баяулады (25-кесте).

Заңды тұлғалар кредиттерінің жылдық өсуі маусым-шілде айларында, өтеудің жылдық өсуімен қатар теріс нетто-кредиттеу аясында шілдеде 11,6%-ға дейін (2022 жылғы сәуірдегі 12,1%-дан) баяулады. Сұраныстың өсуіне қарамастан (2022 жылғы екінші тоқсандағы банктердің сауалнамасына сәйкес) шағын бизнесті кредиттеудің өсу қарқыны 60,4%-дан 44,8%-ға дейін төмендеді. Баяулау геосаяси шиеленістер аясындағы белгісіздіктің өсуімен қатар жүрді.

Тұтынушылық қарыздарды қоспағанда, несиелер бойынша ставкалардың өсуі байқалды. Тұтынушылық кредиттер құнының төмендеуіне жеңілдікті автонесиелендіруді іске қосу және банктер тарапынан акцияларды қайта жаңарту әсер етті, соның нәтижесінде тұтынушылық кредиттер құны өткен жылғы шілдедегі 19,9%-дан ағымдағы жылғы шілдеде 16,3%-ға дейін төмендеді. Ипотекалық кредиттеуде төмен мөлшерлемелері бар жеңілдікті бағдарламалардың жоғары үлесі базалық мөлшерлеменің ипотекалық мөлшерлемелерге әсерін шектейді.

Ақша-кредит саясатының қатаңдауы аясында заңды тұлғалардың теңгелік кредиттері бойынша орташа алынған мөлшерлеме қысқа мерзімді сегментте 2022

24-график. Экономикаға берілетін кредиттер, ж/ж, %

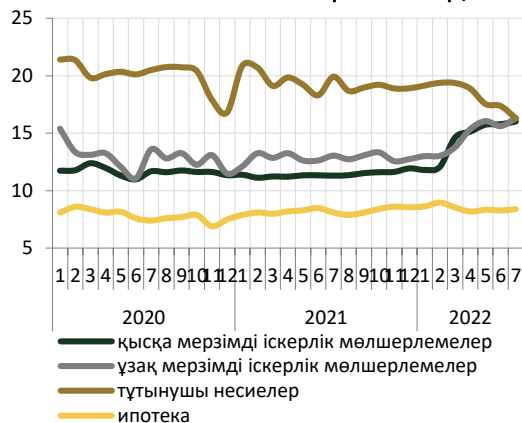
Дереккөзі: ҚРҰБ

25-график. Құрамдас бөліктердің жеке сектордағы кредиттердің жылдық өсіміне үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

26-график. Ұлттық валютадағы кредиттер бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

жылғы шілдеде 16,0%-ға дейін өсті (2021 жылғы шілдеде – 11,3%). Заңды тұлғалардың ұзақ мерзімді кредиттерінің құны 13,1%-дан 16,3%-ға дейін ұлғайды (26-кесте).

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

3.1. Сыртқы сектор

Әлемдегі экономикалық белсенділік баяулай бастады, бұл ретте инфляциялық қысым әлі де жоғары болып отыр.

2022 жылдың екінші тоқсанының қорытындылары бойынша энергия тасымалдағыштардың бағасының өсуіне және белгісіздіктің өсуіне байланысты көптеген экономикалардың ілеспе бәсеңдеуі байқалады. Еуропа елдері, әсіресе Германия, энергияға тәуелділіктің жоғары болуына байланысты, мысалы, АҚШ экономикасына қарағанда жылдам қарқынмен құлдырауда. Қытайда да күрт баяулау байқалады, бұл коронавирустың қайта өршуіне, сондай-ақ жылжымайтын мүлік саласындағы проблемалардың сақталуына байланысты (27-график).

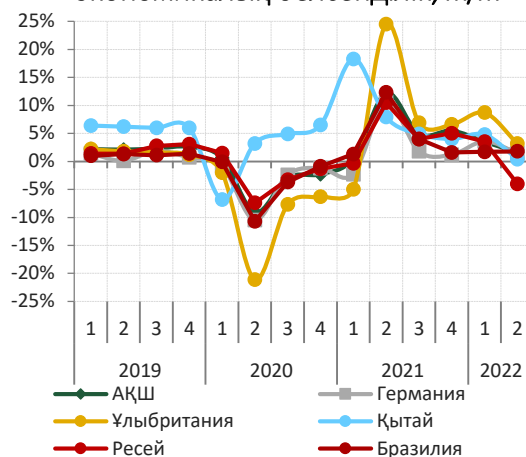
G-7 елдерінің ішінде 2022 жылғы шілденің қорытындысы бойынша ең жоғары инфляция Ұлыбританияда тіркелді. Елдегі инфляцияның мұндай деңгейі 40 жыл бұрын байқалған. Көрсеткіштің өсуіне азық-түлік тауарлары мен энергия тасымалдағыштар негізгі үлес қосуды жалғастыруда (28-график).

Дамушы елдерде де инфляция жеделдеуде. Сонымен бірге, бірқатар дамушы елдерде оның баяулауы байқала бастады. Азық-түлік тауарлары инфляцияның өсуіне айтарлықтай үлес қосуда (29-график).

Елдерде экономикалық белсенділіктің әлсіреуі, ірі орталық банктердің жүргізіп отырған монетарлық саясаты және әлемдік экономиканың рецессиясы тәуекелдерінің өсуі аясында энергетика нарықтарындағы қысым біршама әлсіреді. 2022 жылғы шілдеде өткен айға қарағанда мұнай бағасы 8,8%-ға төмендеді, түсті металдар бағасы 4%-дан 17%-ға дейін төмендеді. Еуропада газ бағасы шілде бойы төмендеді. Қазіргі уақытта сұраныстың өсуі аясында газ бағасы наурыздағы ең жоғары мәндерден асып түсті.

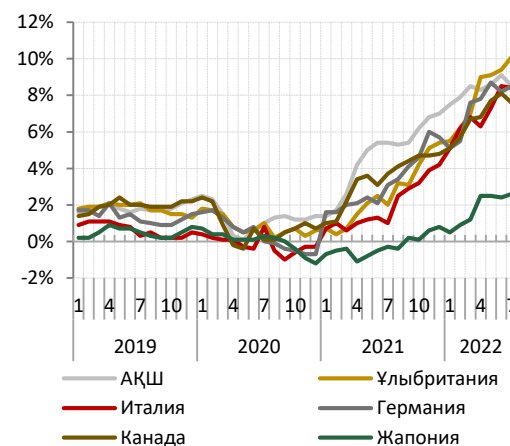
Әлемдегі белгісіздіктің өсуі өнеркәсіп пен қызметтегі іскерлік белсенділікке де кері әсерін тигізді. Global Composite PMI 2022 жылғы шілдедегі қорытынды бойынша 53,5 тармақтан 50,8 тармаққа дейін төмендеді, бұл сұраныстың төмендігі және шикізат бағасының әлі де жоғары болуы аясында өндіріс өсімінің баяулағанын көрсетеді.

27-график. Бірқатар елдердегі экономикалық белсенділік, ж/ж

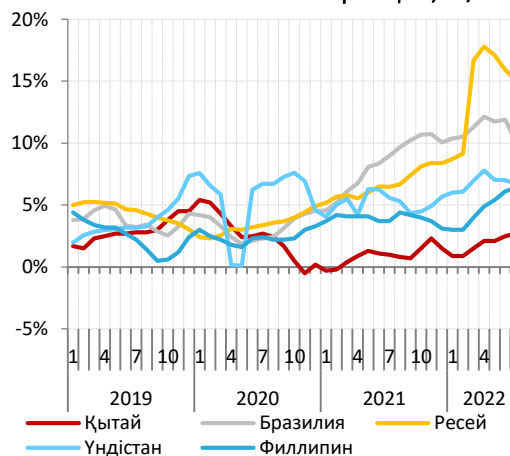
Дереккөзі: ұлттық статистика қызметі

28-график. G-7 елдеріндегі инфляция, ж/ж

Дереккөзі: ұлттық статистика қызметі

29-график. Дамушы елдердегі инфляция, ж/ж

Дереккөзі: ұлттық статистика қызметі

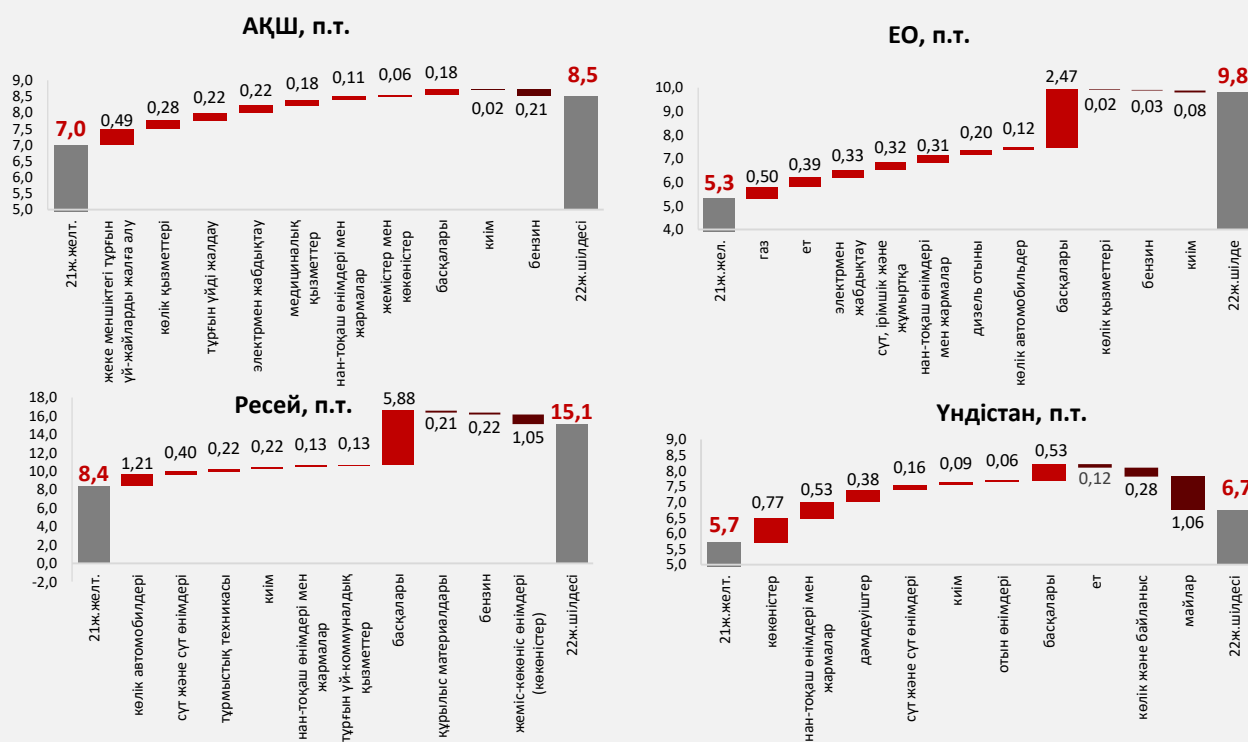
3-бок. Әлемнің жекелеген елдеріндегі инфляция

Елдерде инфляция құрылымында Covid-19 пандемиясы таралған сәттен бастап оны жеделдететін негізгі драйверлер біршама өзгерді. Бұған дейін шектеу шараларының әсерінен азық-түліктің, дәрі-дәрмектердің, компьютерлердің және т.б. бағаларының тез өскені байқалды. Қазіргі уақытта елден елге қарай түрлі факторлардың қысымымен біршама өзгеше көрініс байқалады.

Мәселен, АҚШ-та 2021 жылғы желтоқсаннан бастап 2022 жылғы шілдеге дейін карантиндік шектеулердің жойылуы және тұрғын үй бағасының айтарлықтай өсуі тұрғын үй-жайларды жалға алу бағасының айтарлықтай көтерілуіне алып келді (1-график). Көрсетілген кезеңде тұрғын үйді жалдаудың инфляцияға үлесі 0,71 п.т. өсті. Энергия тасымалдағыштар мен дәнді дақылдардың әлемдік бағасының өсуі аясында көлік қызметтері, электр энергиясы, нан-тоқаш өнімдері және жарма бағаларының өсуі жеделдеді. Сонымен қатар тұтынушылық сұраныстың әлсіздігінен киім мен бензин дезинфляциялық әсер етті.

ЕО-да әлемдегі геосаяси тәуекелдердің шиеленісуінен жыл басынан бері газ бен электр энергиясының бағасы айтарлықтай өсті, олардың инфляцияға қосқан үлесі 0,83 п.т. ұлғайды. Сонымен қатар ет, сүт өнімдері және дәнді дақылдардың әлемдік бағасының айтарлықтай өсуі нәтижесінде көптеген азық-түлік өнімдерінің бағасы жеделдеді. АҚШ-тағы сияқты тұтынушылық белсенділіктің әлсіреуінен киім мен бензиннің үлесі азайды (1-график).

1-график. Әлем елдері бойынша инфляцияда кейбір тауарлар мен топтар бағаларының өзгеруі

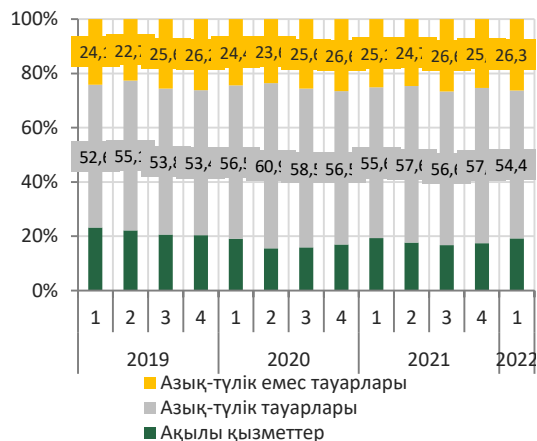

Дереккөзі: Елдердің ұлттық статистика қызметтері, ҚРҰБ есептеулері

Ресейде рубль бағамының әлсіреуі, дилерлердегі автокөлік тапшылығы және Батыс тарапынан санкциялар жағдайында жеңіл автомобильдер бағасының қарқынды өсуі жалғасты. Жыл басынан бері олардың инфляцияға қосқан үлесі 1,21 п.т. ұлғайды. Енгізілген санкциялар сондай-ақ тұрмыстық техниканың қымбаттауына әкелді, үлесі 0,22 п.т. өсті. Көрсетілген және басқа да тауарларға бағаның өсуі маусымдық дезинфляциялық процестердің көкөніс нарығындағы әсерін теңестірді (1-график).

Үндістан инфляциясының құрылымында азық-түлік бағасы тез өсті, олардың үлесі жалпы алғанда 1,84 п.т. ұлғайды. Ет, көлік және май бағасының дезинфляциясы инфляцияға біршама тежеуші әсер етті (1-график). Халықаралық ұйымдар таяу келешекте энергия тасымалдағыштардың әлемдік бағасы біртіндеп төмендейді деп болжайды. Әлемдік азық-түлік бағасы ұсыныстың күтілетін өсуі аясында да төмендейді деп күтілуде. Сонымен бірге, Украинада оқиғалардың одан әрі дамуына қатысты әлемде әлі де белгісіздік бар екенін ескере отырып, бағаның одан әрі өсу қаупі жоғары болып қала береді. ХВҚ осы жылы инфляция экономикасы дамыған елдерде 6,6%-ға және дамушы елдерде 9,5%-ға жетеді деп күтеді.

30-график. Үй шаруашылықтарының номиналды тұтыну шығысының құрылымы

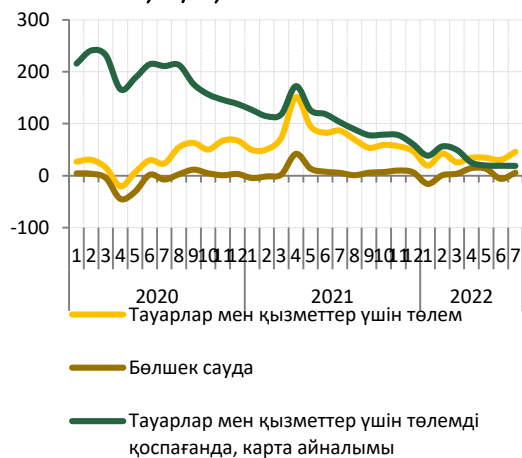
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

31-график. Бөлшек тауар айналымының динамикасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

32-график. 2016 жылғы бағамен халықтың карточкалары бойынша ақша қозғалысы және бөлшек сауда айналымы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

3.2. Ішкі экономиканың дамуы

2022 жылғы бірінші тоқсанда үй шаруашылықтарының тұтынуы елдің барлық аумағы бойынша төтенше жағдай режимі енгізілген жағдайда тауар айналымының қаңтарда қысқаруына байланысты теріс динамика көрсетті. Сонымен қатар, тұтынушылық сұраныстың прокси-көрсеткіштері оның динамикасының одан әрі қалпына келгенін көрсетеді.

Пандемия басталғаннан бері айтарлықтай өзгерген тұтыну шығысының құрылымы толығымен қалпына келмеді. Қызметтерге жұмсалатын шығыстың үлесі пандемияға дейінгі деңгейлерден төмен болып қалуда (30-график).

Қаңтарда азық-түлік емес тауарлар айналымы қысқарғаннан кейін, 2021 жылғы жоғары статистикалық базаға қарамастан, ол тез қалпына келді, бұл үй шаруашылықтарының тұтынушылық сұранысының сақталғанын көрсетеді. Керісінше, азық-түлік тауарларына сұраныс жыл бойына тұрақсыз динамиканы сақтай отырып, онша қарқынды қалпына келмеді (31-график).

Бұл ретте, жыл басынан бері азық-түлік емес тауар айналымының айлық динамикасында оның баяулауы және кейбір тұрақтану байқалады. Сонымен қатар, азық-түлік тауарларының тауар айналымы инфляциялық күтулердің жоғары болуына, жекелеген азық-түлік нарықтарындағы дүрлігуге және халықтың орташа табысына байланысты сұраныстың артуы аясында биылғы жылғы ақпаннан бастап өсу қарқынын жеделдетуде.

Үй шаруашылықтары сұранысының қосымша индикаторлары халықтың тұтынушылық көңіл-күйінің сақталғанын және оның оң динамикасын көрсетеді. Осындай индикаторлардың бірі – жеке тұлғалардың төлем карталары бойынша ақша қозғалысының динамикасы, олар тауарлар мен қызметтерге ақы төлеуге және аударымдар мен төлемдер түрінде барлық басқа операцияларға бөлінеді. Аталған көрсеткіштердің динамикасы 2021 жылмен салыстырғанда белгілі бір баяулауды көрсетеді және тұтыну тауарларының тауар айналымының динамикасын қайталайды (32-график). 2020 жылы халықтың карталары бойынша аударымдар мен төлемдер динамикасы айтарлықтай өсуді көрсетті, бұл халықтың қолма-қол ақшасыз төлемдерге белсенді көшуіне байланысты болуы мүмкін (график).

Биылғы жылы ЕТЖ-ның 40%-дан астам өсуі аясында нақты секторда еңбекақы төлеу қорының өсуі жеделдеді және ұзақ уақыт ішінде алғаш рет мемлекеттік сектордың жалақы қорының өсу қарқынынан асып түсті. Төлем қорының айтарлықтай өсуі құрылыста, тұру және тамақтану қызметтерінде, көлік пен саудада байқалды. Осыған орай, 2022 жылғы екінші тоқсандағы номиналды жалақының өсуі биылғы жылғы бірінші тоқсандағы өсімге ұқсас болды. Алайда, екінші тоқсандағы инфляцияның жоғары болуына байланысты нақты жалақы жылдың басымен салыстырғанда 12,7%-дан 8,9%-ға дейін баяулады (33-график).

Кірістер құрылымында еңбекақы төлеудің жоғары үлесін ескере отырып, жалақының өсуі халықтың нақты кірістерінің өсуіне ықпал етеді (2021 жылдың қорытындысы бойынша кірістердің 61%). Әлеуметтік шығыс құрылымында зейнетақыға арналған бюджет шығысы қысқаруда, ал басқа трансферттерге жұмсалатын шығыс керісінше жеделдеуде (34-график).

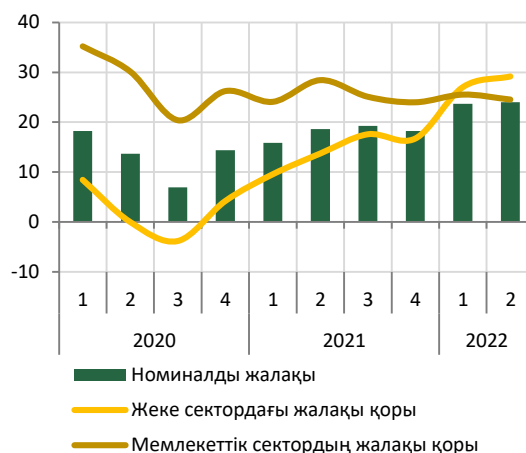
Экономикадағы инвестициялық белсенділік жеделдеп келеді, бұл тау-кен өнеркәсібіндегі негізгі капиталға инвестициялардың күрт өсуіне байланысты (35-график).

2019 жылдан бастап үздіксіз инвестиция көзі болып табылатын құрылыс жұмыстары экономикадағы инвестициялық белсенділіктің негізгі қозғаушы күші болып қала береді. Негізгі өндірістік қорларды жаңартуға инвестициялар және инвестициялардың өзге де түрлері негізгі капиталға инвестициялардың тұрақты емес және құбылмалы бөлігі болып қала береді.

Салалық бөліністе экономиканың көптеген салаларында инвестициялардың өсуі байқалады. Тау-кен өндіру өнеркәсібіне, саудаға, мемлекеттік сектор салаларына инвестициялар жеделдетілді.

Инвестициялық белсенділіктің теріс үрдісі электрмен жабдықтауда сақталады. Бұл сала өте әлсіз және құбылмалы инвестициялық белсенділікпен сипатталады. 2021 жылдың қорытындысы бойынша электрмен жабдықтау саласы негізгі қорлардың тозуы ең жоғары және негізгі өндірістік қорлардың жаңару дәрежесі төмен сектор болып табылды.

33-график. Еңбекақы және атаулы жалақы қорының динамикасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

34-график. Халықтың нақты кірістерінің және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы, ж/ж, %

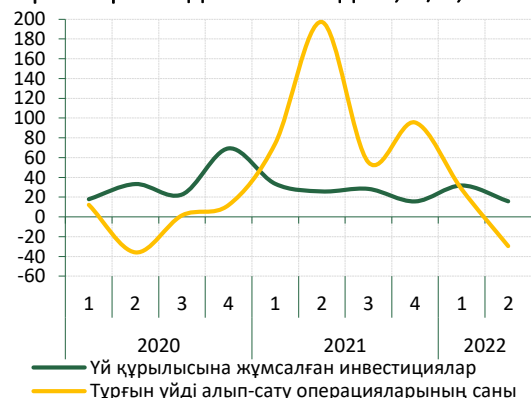
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

35-график. Негізгі капиталға инвестициялар, ж/ж, %

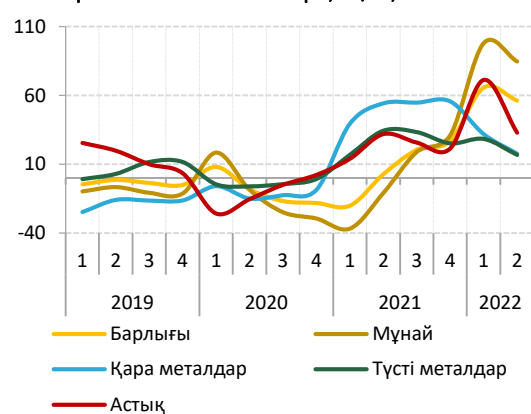
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

36-график. Тұрғын үй құрылысына инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы белсенділік, ж/ж, %

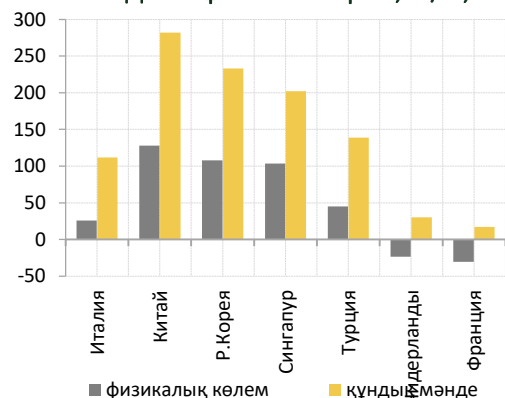
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

37-график. Жинақталған қорытындымен тауарлардың негізгі топтары бойынша экспорт, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

38-график. 2022 жылдың 1-жартыжылдығындағы елдер бөлінісіндегі мұнай экспорты, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Жылжымайтын мүлік нарығындағы дүрбелеңнен кейін, биылғы жылы БЖЗҚ қаражатты алу жеткіліктілігі шегінің ұлғаюы жағдайында біршама басылғаны байқалады.

Тұрғын үй құрылысына инвестициялардың баяулауы және жылжымайтын мүлік нарығында 2022 жылғы сәуірден бастап сатып алу-сату мәмілелерінің айтарлықтай қысқаруы байқалады (36-график).

Тұрғын үй нарығындағы белсенділіктің төмендеуіне қарамастан, бағалардың айтарлықтай өзгеруі байқалмайды. Айлық динамикада жыл бойы (олай болса, жылдық динамикада) жалдау, бастапқы және қайталама тұрғын үй нарығындағы бағалардың өсу үрдісі жалғасуда.

Қазақстанның сыртқы саудасы 2022 жылдың бірінші жартыжылдығында негізінен мұнай мен металдарға экспорттық бағалардың өсуі, сондай-ақ сауда әріптес елдердегі жоғары инфляцияға, жеткізілімдердің логистикалық тізбектерінің бұзылуына және импорттық тауарлар құнының өсуі аясында жылдық мәнде 39,4%-ға ұлғайды.

Биылғы жылғы қаңтар-маусымда экспорттың жылдық өсуі мұнай экспортының 84,7%-ға өсуіне байланысты 56,3%-ды құрады, мұнай экспортының үлесі жалпы экспортта басым (үлесі – 58,8%)(38-график). Сонымен қатар, мұнай жеткізілімдері заттай түрде 9,6%-ға өсті, елдер бойынша Италияға жеткізілімдердің 25,7%-ға, Қытайға – 2,3 есе, Корея Республикасына – 2,1 есе ұлғаюы байқалды (39-график). Бірінші жартыжылдықта Ресейге жеткізілімнің 84,7%-ға ұлғаюына байланысты органикалық емес химия өнімдерінің, бағалы, сирек кездесетін және радиоактивті металдардың экспорты да ұлғайды.

Бағалы емес металдарда жеткізілімдерді қысқарту үрдісі байқалады. Қара металдарда Қытайға мырыш және Түркияға алюминий экспорты қысқарды. Қара металдарда Қытайға ферроқорытпа, жалпақ прокат және Ресейге темір кендерін жеткізу төмендеді.

Азық-түлік тауарларында елдегі жағдайдың біртіндеп тұрақтануы аясында Ауғанстанға ұн, Қытай мен Өзбекстанға май мен тоң май экспорты артты. Ауыл шаруашылығы өнімдерінде Иран мен Түрікменстанға бидай мен меслин экспорты өсті, бұл ретте Иранға арпа экспорты айтарлықтай төмендеді, өткен кезеңдерде осы дәнді дақылдың негізгі сатып алушысы Иран болған.

Биылғы жылғы қаңтар-маусымда импорт 14,8%-ға ұлғайды, елдер бойынша ЕАЭО елдерінен импорттың 7,3%-ға, атап айтқанда Ресейден 7%-ға (үлесі – 38,5%) және Қытайдан – 25,4%-ға (21,6%) ұлғаюы байқалады (40-график).

Азық-түлік тауарларының құрылымында ет пен шайды нақты жеткізу төмендеді, сонымен қатар сүт импорты ұлғайды. Ресей тарапынан экспортқа тыйым салу қант импортының қысқаруына әсер етті. Алкогольді және алкогольсіз сусындарды әкелу айтарлықтай ұлғайды.

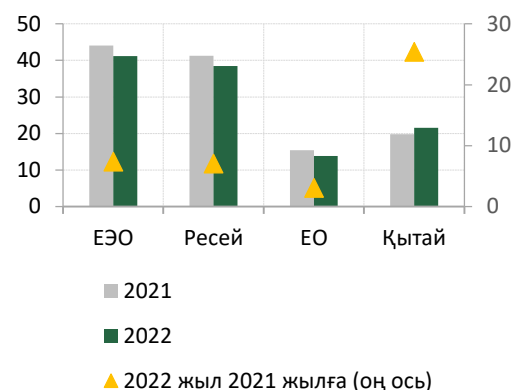
Азық-түлікке жатпайтын тауарлар арасында гигиеналық, косметикалық, жуу және тазалау құралдарының импорты қысқарды. Сонымен қатар, Германия мен Түркиядан дәрі-дәрмек импорты артты. Сонымен қатар, Қытайдан сатып алудың төмендеуіне байланысты киім импорты азайды. Автомобильдер, есептеу машиналары, мониторлар мен проекторлар импорты төмендеді. Аралық тауарларда Ресейден тыңайтқыштар, Қытайдан шиналар мен қақпақтар импорты артты. Инвестициялық тауарларда моторлы көлік құралдарының қосалқы бөлшектерін жеткізудің өсуі байқалады, бұл ретте трансформаторлар импорты қысқарды.

2022 жылғы екінші тоқсанда минералдық шикізат пен түсті металдар бағасының неғұрлым төмен өсуі аясында экспорттық бағалардың жылдық өсуі баяулады (41-график).

Қытайда коронавирустың өршуіне, ЕО-дағы өнеркәсіптік өндірістің қысқаруына, энергия тасымалдағыштардың жоғары бағасына, ФРЖ мөлшерлемесінің көтерілуіне және Ресейден жеткізудің ықтимал бұзылуына байланысты металдардың экспорттық бағасы неғұрлым төмен қарқынмен өсті. Ауыл шаруашылығы өнімінде бидай мен арпаға, ұн тарту-жарма өнеркәсібінде – ұн бағасының өсуі баяулады.

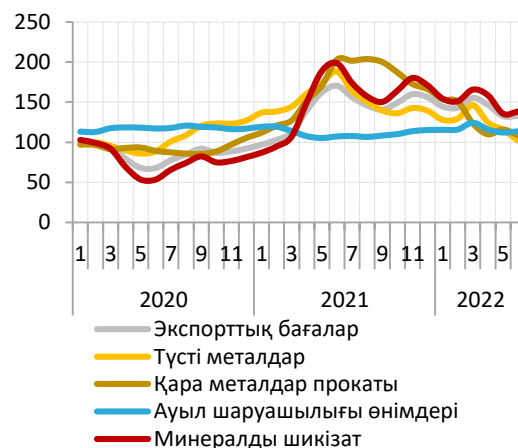
Биылғы жылдың екінші тоқсанында импорттық бағаның өсуі шамалы баяулады (42-график). Азық-түлікке жатпайтын тауарларда дәрі-дәрмек бағасының өсуі айтарлықтай баяулады, автомобильдердің бағасы төмендеді. Сонымен қатар, жуу және тазалау құралдары, тоқыма және одан жасалған бұйымдар бағасының өсуі жеделдеді. Биылғы жылдың бірінші тоқсанында бағалардың айтарлықтай бәсеңдеуінен кейін теңгенің АҚШ долларына шаққандағы айырбастау бағамының құнсыздануы және жылы

39-график. 2022 жылғы 1-жартыжылдықтағы импорттағы елдердің үлесі және жылдық мәнде импорт көлемінің өзгеруі, %

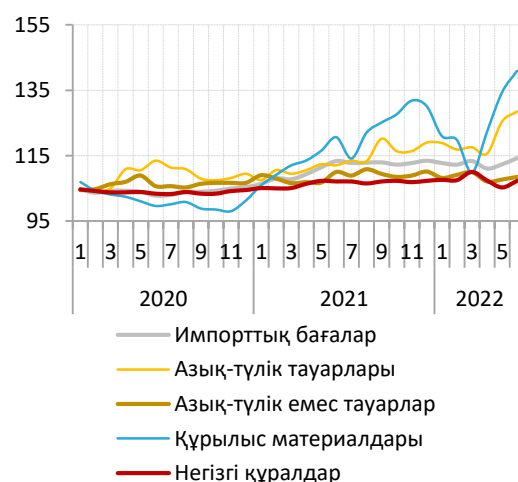
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

40-график. Экспорттық бағалар индексі, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

41-график. Импорттық бағалар индексі, ж/ж

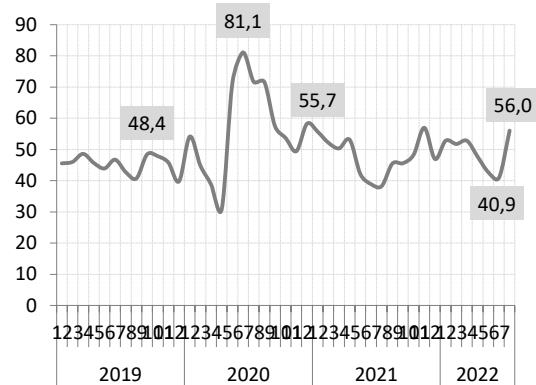
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

42-график. Жұмыссыздық деңгейі және уақытша жұмыспен қамтылмаған халық

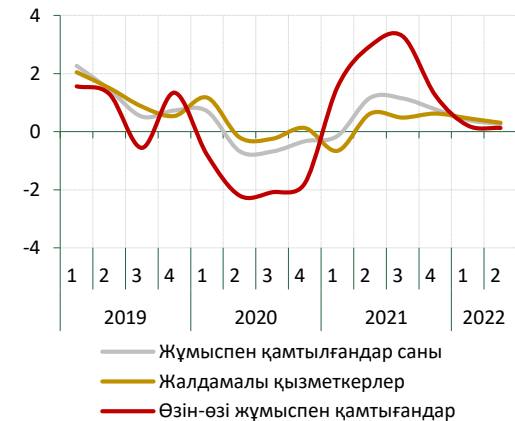
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

43-график. Халықты жұмыспен қамту органдарына жұмыс іздеуші адам ретінде жүгінді, мың адам

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

44-график. Жұмыспен қамтылған халық, жалдамалы қызметкерлер және жұмыссыздар, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

кезеңде сұраныстың өсуі аясында құрылыс материалдары инфляциясының күрт өскені байқалды. Бұдан басқа, азық-түлік өнімдерінде ет, ірімшік, сүзбе, жұмыртқа және қант бағаларының өсуі едәуір жеделдеді.

3.3 Еңбек нарығы

2022 жылғы екінші тоқсанда еңбек нарығындағы жағдай тұрақты болып қалды. Экономикадағы жұмыссыздар санының осындай өсуі кезінде (0,22%-ға) жұмыс күшінің саны шамалы 0,26%-ға өсті, бұл жұмыссыздық деңгейінің 4,9% деңгейінде сақталуына әкелді.

Еңбек нарығындағы тұрақты ахуал жағдайында уақытша жұмыссыздар саны пандемияға дейінгі деңгейде сақталды (42-график). Осы жағдайда халықтың жұмыспен қамту органдарына жолданымдарының саны ағымдағы жылдың шілде айында олардың санының біршама ұлғаюымен төмен мәнде қалды (43-график).

Ағымдағы жылы құлдырау кезеңдерінен және 2021 жылы тиісті қалпына келуден кейін жұмыспен қамту нөлге жуық динамиканы көрсетеді. Бұған жалдамалы қызметкерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық санының тиісінше әлсіз өсуі ықпал етеді (44-график).

2022 жылғы екінші тоқсанда жалдамалы қызметкерлердің сәл ғана өсуі экономиканың көптеген салаларында олардың санының қысқаруымен байланысты. Кейбір салалардағы құлдырау тұрақты сипатқа ие және ұзақ уақыт бойы созылып келеді. Мұндай салаларға ауыл шаруашылығы, өнер, ойын-сауық және демалыс, әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласындағы қызмет, өңдеу өнеркәсібі жатады. Аталған салаларда жалдамалы қызметкерлер санының азаюы олардың санын қысқа мерзімді қалпына келтіру кезеңдерімен ұзақ уақыт байқалады.

Құрылыста және жылжымайтын мүлікпен жасалатын операцияларда 2019 жылдан бастап жалдамалы қызметкерлердің үздіксіз ұлғаюы байқалды, бұл ағымдағы жылдың екінші тоқсанында тоқталған болатын.

Жалпы алғанда экономиканың көптеген салаларында 2019 жылдан бастап жалдамалы қызметкерлер санының тұрақсыз динамикасы байқалады.

Экономикадағы өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың өсуі олардың құрылыстағы, саудадағы және көліктегі.

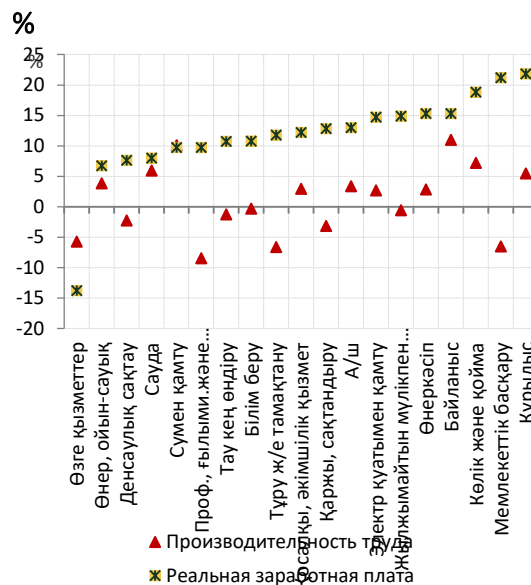
санының өсуінің салдары болып табылады, олардың үлесіне экономикадағы барлық өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың 45%-ы тиесілі.

Нақты жалақының өсу қарқынының еңбек өнімділігінің өсуінен тұрақты асып түсуі өндірушілер тарапынан ішкі бағаларға сақталып отырған проинфляциялық қысымды сипаттайды.

Мәселен, ағымдағы жылдың екінші тоқсанында қызмет көрсетудің басқа түрлерін ұсынуды қоспағанда, экономиканың барлық дерлік салаларында еңбек өнімділігінің өсуі нақты жалақының өсуінен артта қалды (45-график). Өнімділіктің тиісті өсуіне қолдау көрсетілмейтін нақты жалақының мұндай өсуі шығысты түпкілікті тұтынудың көшіру үшін тәуекелдер тудырады.

Ірі, орта және шағын кәсіпорындардың есептілігіне сәйкес ағымдағы жылдың бірінші тоқсанында экономика бойынша өзіндік құнның айтарлықтай өсуі байқалды. Атап айтқанда, құрылыс, сауда және ауыл шаруашылығында өзіндік құнның айтарлықтай өсуі байқалды.

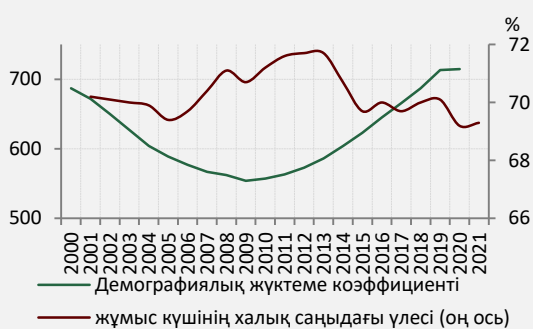
45-график. 2022 жылғы 2-тоқсандағы СЭҚ бойынша еңбек өнімділігі және нақты жалақы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

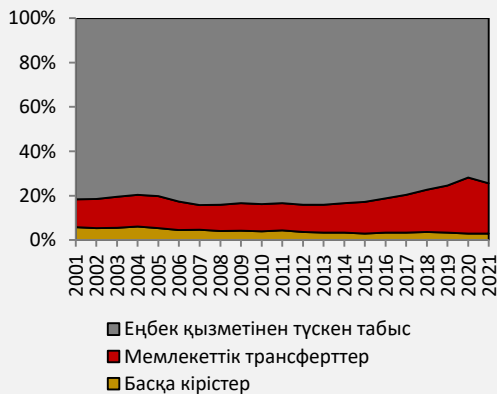
4-блок. Қазақстандағы демографиялық жүктеме

1-график. 1000 адамға арналған демографиялық жүктеме коэффициентінің динамикасы

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

2-график. Халық кірістерінің құрылымы

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Қазақстанда 2008 жылдан бастап жұмыс күшіне деген демографиялық жүктеме үздіксіз өсіп, 2000 жылғы деңгейден асып түсті. Коэффициенттің мұндай үрдісі халық санындағы жұмыс күші үлесінің өзгеруіне барабар және біздің елде болып жатқан демографиялық процестердің ерекшеліктерімен байланысты (1-график).

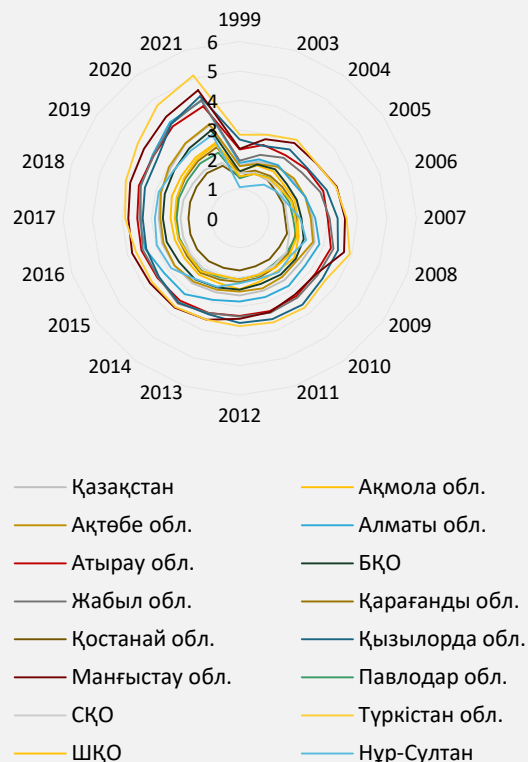
Демографиялық жүктеме балалар мен егде жастағы еңбекке қабілетті халыққа жүктемені көрсетеді. Қазіргі уақытта дамыған елдерде балалар тарапынан жүктеме басым дамушы елдерге қарағанда қарт адамдардың жүктемесі басым.

Қазақстанда дамушы нарықтарға ұқсас жастардың демографиялық жүктемесінің үлкен үлесі байқалады. Алайда халық тарапынан жүктеме коэффициентінің динамикасы еңбекке қабілетті жастан жоғары, сондай-ақ өсу үрдісіне ие, зейнеткерлер тарапынан қысым жылдан жылға артып келеді. Осындай үрдістің нәтижесінде жұмыс күшіне жоғары жүктеме қалыптасады, бұл әлеуметтік қамсыздандыру және қоғамдық игіліктердің қолжетімділігі бойынша бюджетке қысымның өсуіне әкеледі.

Бұл ықпал халықтың атаулы ақшалай кірістерінің құрылымында мемлекеттен трансферттер үлесін біртіндеп ұлғайту арқылы тікелей көрінеді. Мәселен, олардың үлесі 2021 жылы 2001 жылмен салыстырғанда еңбек қызметінен түсетін кірістер үлесінің қысқаруымен (жалдамалы еңбекке ақы төлеу және өз бетінше

жұмыспен қамтудан түсетін кіріс) қатар 10 п.т. дерлік өсті (2-график). Әлеуметтік трансферттердің басым бөлігін зейнетақы алады, ал соңғы жылдары мемлекет тарапынан мемлекеттік жәрдемақылардан және әлеуметтік қолдаудың басқа да түрлерінен түскен кірістер үлесінің ұлғаюы байқалады.

3-график. Өңірлер бойынша жалпы туу коэффициентінің динамикасы

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

өңірлер халықтың жалпы санындағы жұмыс күшінің аз үлесімен сипатталады, бұл ішінара әйелдердің жұмыс күшіне қатысуының ел бойынша ең төменгі дәрежесіне байланысты.

Қазақстандағы балалар тарапынан демографиялық жүктеменің жоғары коэффициентін ескере отырып, жұмыс күшіне және демек, бюджетке қысымды азайту үшін өсіп келе жатқан адами капиталдың сапасын назарға алу және халықтың жұмыс күші құрамына қатысуын ұлғайту үшін жағдай жасау қажет. Елімізде қазіргі таңда халықты әлеуметтік игіліктермен қамтамасыз етудегі теңгерімсіздік байқалуда. Республикалық ауқымда балаларды мектепке дейінгі ұйымдармен қамтамасыз етудің төмендеуі, жалпы білім беретін мектептердің жалпы санын, сондай-ақ жаңа білім беру мекемелері құрылысының санын қысқарту айқын мысал болып табылады.

Жұмыс күшіне түсетін жүктеменің өсуі елде туудың жиынтық коэффициентінің белсенді ұлғаюы (2021 жылы 3,3-ке дейін) және өмір сүру ұзақтығының артуы сияқты оң демографиялық процестердің салдары болып табылады. Оң факторларға қарамастан, жұмыс күшінің өсуі елдегі халық санының өсу қарқынынан артта қалып отыр, бұл жүктеменің өсуіне алып келеді. Мұндай динамика халықтың бірнеше буынындағы туу санының әртекті өсуіне байланысты. Мысалы 1990-шы жылдардағы бала туу сәтсіздігі немесе 1980-ші жылдардағы бум, соның салдарынан халықтың және олардың (болашақ) балаларының⁴ көптеген және саны аз топтарының жұмыс күшінің құрылымында қозғалыс процестері (құрамға кіру немесе құрамнан шығу) орын алады. Аталған факторларды ескере отырып, ұзақ мерзімді кезеңде (2050 жылға дейін) еңбекке қабілетті халық саны өсетін болады, бірақ біркелкі емес және халық құрамындағы жұмыс күші үлесінің өсу кезеңдері құлдырау кезеңдерімен алмастырылатын болады.

Қазіргі уақытта туу санының ең белсенді өсуі елдің оңтүстігінде байқалады, мұнда ең көп жиынтық туу коэффициенті Түркістан облысында байқалады және 5,1-ге тең (3-график). Осындай туу деңгейінің жоғары болуына қарамастан, оңтүстік

⁴ Половозрастная структура населения Казахстана до 2050 года и ее потенциальное влияние на экономику страны. Орлов К.В. Экономическое обозрение Национального Банка Республики Казахстан №2, 2017

3.4 Инфляция

2022 жылғы тамыздың қорытындысы бойынша инфляцияның барлық құраушыларына бағаның өсуі аясында жылдық инфляция 16,1%-ға дейін жеделдеді (47-график). Жалпы инфляцияны жеделдетуге азық-түлік тауарларының бағасы неғұрлым көп үлес қосуда, олардың өсуі ағымдағы жылғы тамызда 20,8%-ды құрады. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар нарығында неғұрлым жылдамдық байқалады, олардың бағасының жылдық өсуі 15,5%-ды құрады. Ақылы қызмет көрсету бағасының өсуі 10,1%-ға дейін жеделдеді.

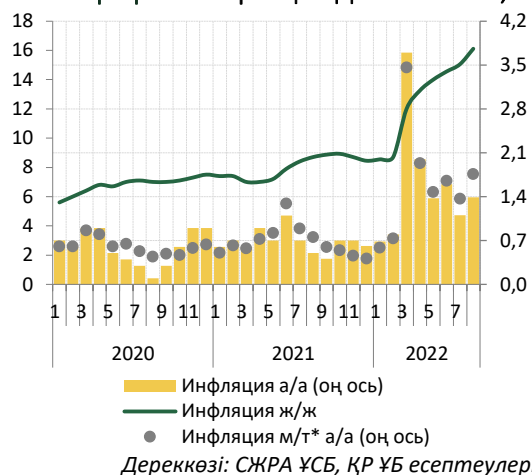
Азық-түлік тауарларының инфляциясы ағымдағы жылғы тамызда 20,8%-ға дейін жеделдеді (48-график). 2021 жылғы жазда жоғары мәндерін есептеуден шығу ет өнімдері, майлар мен тоң майлар бағалары өсуінің баяулауына әсер етті.

Азық-түлік тауарлары бағасының одан әрі өсуі жеміс-көкөніс өнімдері, атап айтқанда, алма, жүзім, қырыққабат бағаларының өсуінің баяулауымен реттелді. Жеміс-жидек пен көкөніс бағасының айлық көрсетуде 4,4%-ға маусымдық төмендеуіне қарамастан, жылдық өсу біршама жеделдеді (14,8%). Маусымдық-тазартылған айлық көрсеткіш осы санатқа бағаның (1,33% а/а) салыстырмалы түрде жоғары өскенін көрсетеді.

Сүт өнімдерінің бағасы өндірушілер бағасының өсу қарқынының жеделдеуі жағдайында 24,6%-ға өсті (2022 жылғы шілдеде 21,8%, ж/ж). 2022 жылғы шілдеде ФАО индексі мәнінің азаюына қарамастан, жылдық көрсетуде ФАО сүт өнімдері индексінің өсуі біршама жеделдеп, 25,4%-ды құрады. Екінші жағынан, жем-шөп дақылдары бағасының өсуі баяулады (ағымдағы жылғы маусымдағы 23%-ға қарағанда 17,4%), бұл келешекте мал шаруашылығы өнімдерінің бағасына төмен қысым көрсетуі мүмкін.

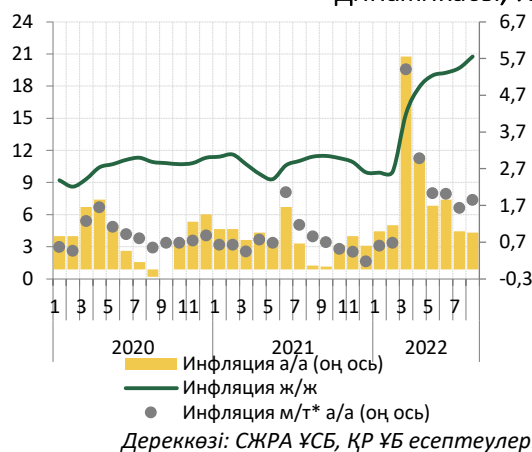
Дүрбелең сұраныс, сондай-ақ рубльдің теңгеге қатысты айырбастау бағамының нығаюы аясында 2022 жылғы тамызда қант бағасының өсуінің едәуір жылдамдығы байқалады (91,9 ж/ж, 3,1% а/а). Ағымдағы жылғы наурыздан бастап аталған өнімнің бағасы 80%-дан астам көтерілді. Екінші жағынан, 2022 жылы әлемдік экономиканың одан әрі бәсеңдеуіне байланысты сұраныс

46-график. Инфляция динамикасы, %

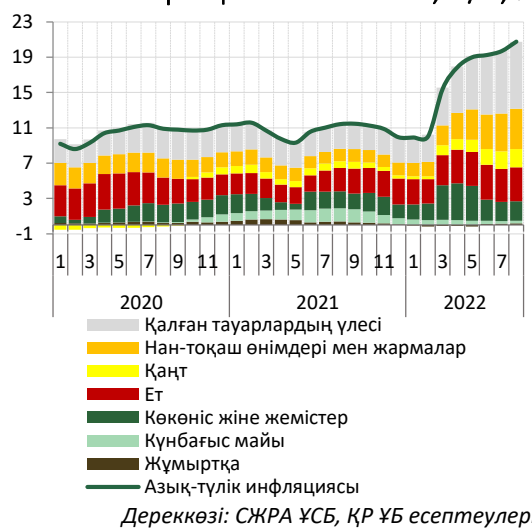
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері
*- Маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін Х-12-ARIMA әдісінің көмегімен жүргізілді

47-график. Азық-түлік инфляциясының динамикасы, %

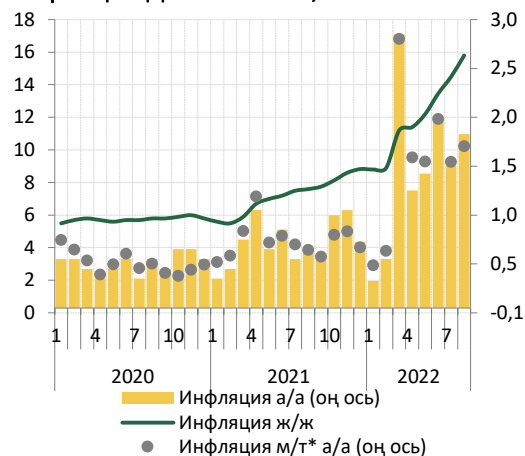
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

48-график. Тауарлардың азық-түлік инфляциясына салымы, ж/ж, %

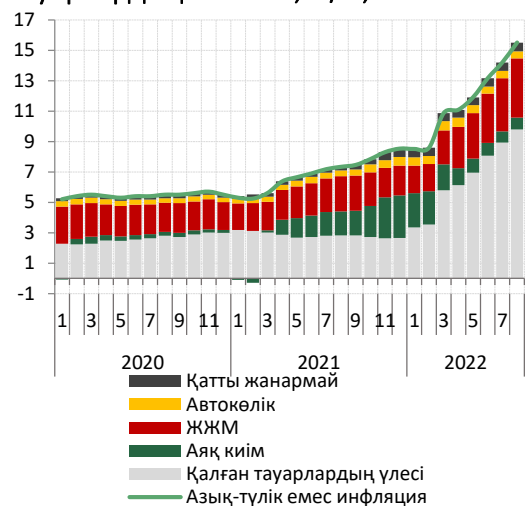
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

49-график. Азық-түлікке жатпайтын инфляция динамикасы, %

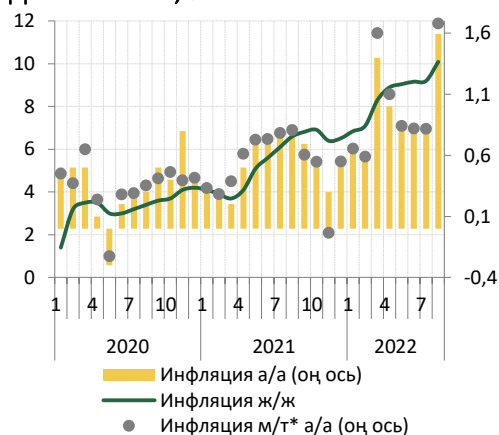
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

50-график. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың салымы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

51-график. Сервистік инфляция динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ есептеулері

перспективасына қатысты алаңдаушылық әлемдік қант бағасының баға белгілеуіне төмендету қысымын көрсетті. Мәселен 2022 жылғы шілдеде ФАО қант индексінің

жылдық өсімі ағымдағы жылғы сәуірдегі 21,6%-дан 3%-ға дейін баяулады. Ішкі нарықта сұраныс пен ұсыныс теңгерімі қалыпқа келтірілген жағдайда, осы санаттың бағасының өсуінің баяулауы күтіледі.

Қант бағасының өсу динамикасына ұқсас әлемдік нарықтарда дәнді дақылдар бағасының өсуінің айтарлықтай баяулауына қарамастан (-11,5% а/а; 16,6% ж/ж) жыл басынан бері ұн тарту өнімдері мен жарманың ішкі бағасының өсу қарқынының жеделдеуі жалғасуда (ағымдағы жылғы тамызда жыл басынан бері жинақталған өсу 32,3%-ды құрады; жылдық өсу – 37%) ұн тарту-жарма өнеркәсібі өндірушілерінде бидайдың шектеулі қорларына және тиісінше өндірушілер бағасының өсуінің жеделдеуіне байланысты (шілде 44,4%).

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының жылдық өсуі 2022 жылғы тамызда 15,5%-ға дейін жеделдеді (2022 жылғы шілдеде – 14,2%) (50-график). Азық-түлікке жатпайтын тауарларды тұтынудағы импорттық құраушылардың жоғары үлесін назарға ала отырып, бағаның неғұрлым жоғары өсуі теңгенің АҚШ долларына шаққандағы айырбастау бағамының әлсіреуінің әсерінен және көлік қызметтері құнының өсуінен (барлық көлік түрлерімен жүк тасымалдау тарифтерінің өсуі – ағымдағы жылғы маусымдағы 2,7%-ға қарағанда ағымдағы жылғы маусымдағы 4,9%-ға) туындады. Тауарлардың импорттық санаттарына бағаның өсуінің неғұрлым жеделдеуі болды. Атап айтқанда, кеңсе тауарлары, жеке пайдалану тауарлары, жуу және тазалау құралдары, киім мен аяқ киім бағаларының өсуі жылдамдатылды.

Ақылы қызмет көрсету инфляциясы 2022 жылғы тамызда 10,1%-ға дейін жеделдеді. Жоғары инфляциялық күтулер кейбір нарықтық қызметтер бағасының өсуіне әкелді. Жаңа оқу жылының алдында орта кәсіптік (12,5%) және жоғары білім (18,6%) қызметтері біршама қымбаттады. Мәдениет және демалыс саласында балалар аттракциондары (14,4%), кинотеатрлар (11%) және фотографтар (19,2%) қызметтеріне бағаның өсуі жалғасты. Теміржол көлігі қызметтерінің құны айтарлықтай өсті (19,7%). Бұдан басқа, шаштараздар мен сұлулық салондарының (13,8%), сондай-ақ қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының (18,4%) қызметтерінің бағасы

көтерілді. Үкіметтің жекелеген реттеліп көрсетілетін қызметтерге шекті тарифтерді қайта қарауына байланысты 2022 жылғы тамызда осы санаттағы бағалардың өсуінің жеделдеуі (1,2%) байқалады.

Маусым-тамызда халықтың инфляциялық күтулері жоғары деңгейде қалды.

Бір жылдың аралығында күтілетін инфляцияны медиандық бағалау 2022 жылғы мамырдағы 13,8%-дан тамызда 16,5%-ға дейін өсті. Бір жыл аралығында бағаның өсуін күтетін респонденттер негізінен оны азық-түлік өнімдерінің қымбаттауымен, сыртқы оқиғалармен және айырбастау бағамының өзгеруімен байланыстырады (сауалнама нәтижелері бойынша 2022 жылғы маусымда). Бағаның өсуін эпидемиологиялық жағдайдың нашарлауымен, ықтимал өнімсіздікпен, табыстың өсуімен байланыстыратын күтулер артты.

Қабылданатын инфляцияның медиандық бағасы (өткен 12 айда) 2022 жылғы мамырдағы 21,3%-дан тамызда 21,6%-ға дейін өсті (53-график).

Тұтастай алғанда, инфляцияның қабылданатын деңгейі соңғы айларда жоғары деңгейде сақталып, маусым-тамыз айларында бүкіл бақылау тарихының ең жоғары деңгейіне жетті (2016 жылдан бастап).

Кәсіпорындардың инфляциялық күтулері де соңғы екі тоқсанда көтерілді (54-график). Жылдық аралықта бағаның неғұрлым жылдам өсуін күтетін кәсіпорындардың үлесі 30,3%-ды құрады. Атап айтқанда, өңдеу өнеркәсібі, ақпарат және байланыс, сауда сияқты экономика салаларында инфляциялық күтулердің бір жылға өсуі байқалды.

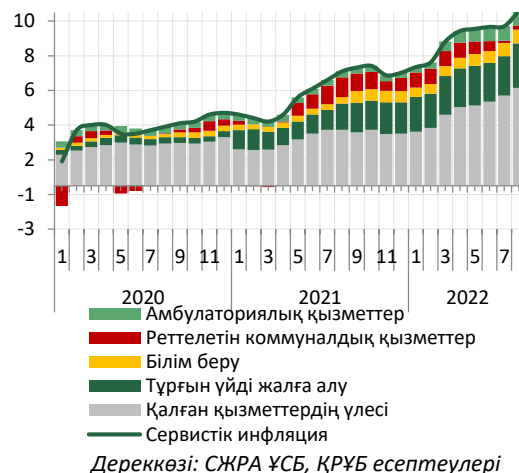
Бұл ретте кәсіпорындар ағымдағы жылдың үшінші тоқсанында бірінші жартыжылдықпен салыстырғанда дайын өнім бағасының өсуінің баяулауын күтуде.

3.5. Фискалдық саясат

2022 жылдың бірінші тоқсанының қорытындысы бойынша шығыс бөлігінің кеңеюінен асып түсетін бюджеттің кіріс бөлігінің айтарлықтай өсуіне байланысты бюджет тапшылығының төмен көрсеткіші байқалады.

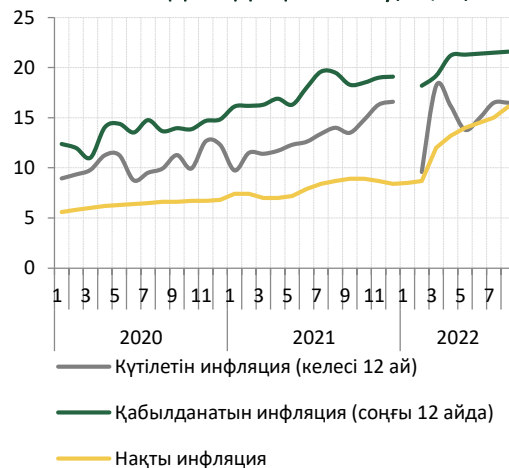
2022 жылғы қаңтар-маусымда республикалық бюджет 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 42,9%-ға қысқарып, 649,0 млрд. теңге тапшылықпен қалыптасты (2022 жылғы 6 айда – ЖІӨ-ге 1,6%). Бюджет тапшылығының қысқаруы бірінші кезекте кірістердің

52-график. Ақылы қызмет көрсету инфляциясына салымдар, ж/ж, %

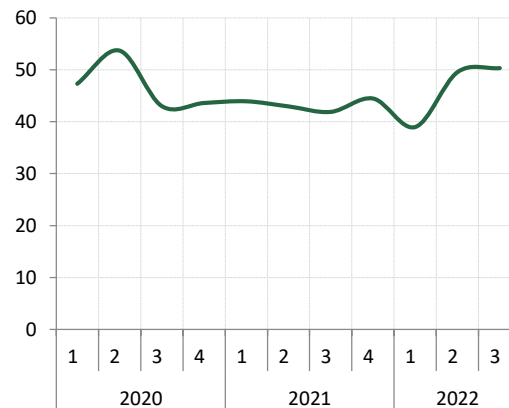
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

53-график. Күтілетін және қабылданатын инфляцияны медиандық бағалау, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ РК, FusionLab: халықтың сауалнамасы

54-график. Кәсіпорындардың бір жылға инфляциялық күтулері, жауаптар теңгерімі*

Дереккөзі: ҚРҰБ

55-график. Республикалық бюджеттің жалпы және мұнайға жатпайтын тапшылығы, ЖІӨ-ге %

шығыстан озық өсуіне (тиісінше 39,3% және 18,7%-ға өсуі) байланысты.

2022 жылғы қаңтар-маусымда бюджеттің кіріс бөлігіне 2 857,9 млрд. теңге сомасына ресми трансферттер түсті, оның ішінде ҚРҰҚ кепілдендірілген трансферт 2 235,5 млрд. теңгені, нысаналы трансферт – 207,7 млрд. теңгені, төмен тұрған мемлекеттік басқару органдарынан трансферттер – 414,7 млрд. теңгені құрады.

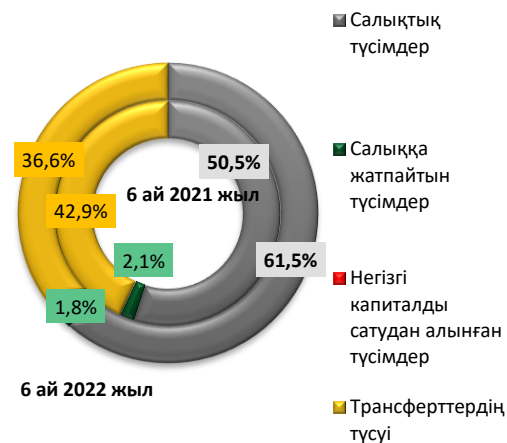
2022 жылғы бірінші тоқсанда бюджеттің мұнай емес тапшылығы (Ұлттық қордан трансферттерді және шикі мұнайға кедендік әкету баждарын есепке алмағанда бюджет тапшылығы) Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 3 958,6 млрд теңгенің (ЖІӨ-ге 10,0%) құрады, бұл 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 3,4 п.т аз (55-график). 2022 жылғы қаңтар-маусымда республикалық бюджеттің кірістері 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 39,3%-ға ұлғайып, 7,8 трлн теңгені құрады. Кірістердің өсуінің негізгі себебі карантиндік шектеулердің жұмсаруы, экономикалық белсенділіктің қалпына келуі және негізгі экспорттық тауарлар бағасының көтерілуі аясында салық түсімдерінің 56%-ға ұлғаюы (бюджет кірістеріндегі үлесі 61,5%-ды құрады) болып табылады. Экономика салалары бөлінісінде салықтардың неғұрлым өсуі тау-кен өндіру, өңдеу өнеркәсібінде және көтерме-бөлшек саудада байқалады.

Салықтық түсімдер құрылымында ірі тау-кен металлургия компаниялары төлейтін қосымша салық міндеттемелері аясында корпоративтік табыс салығы бойынша, сондай-ақ тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді өткізу бойынша айналымдардың өсуі аясында қосылған құн салығы бойынша түсімдер ұлғайды. Сонымен қатар, 2022 жылдың бірінші тоқсанында мемлекеттік басқарудың төмен тұрған органдарынан түсетін трансферттердің 51,2%-ына ұлғаюы есебінен ресми трансферттердің түсімдері 18,9%-ға (бюджет кірістеріндегі үлес 36,6%-ды құрады) ұлғайды.

Салықтық емес түсімдердің 25,0%-ға өсуі республикалық бюджетке өзге де салықтық емес түсімдер түсімдерінің азаюына байланысты. Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдердің қысқаруы мемлекеттік материалдық резервтің материалдық құндылықтарын өткізудің болмауына байланысты (56-график).

2022 жылғы қаңтар-маусымда республикалық бюджет шығыны 2021 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 18,7%-ға ұлғайып, 8,3 трлн теңгені құрады. Республикалық бюджет шығынының өсуіне білім беру – 52,4%-ға (үлесі – 12,0%), борышқа қызмет көрсету – 27,8%-ға (үлесі – 8,8%) және қорғаныс – 38,9% (үлесі – 5,7%) негізгі үлес қосты. Сонымен қатар, әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамтамасыз ету шығысы 10,6%-ға (үлесі – 25,7%) өсті.

56-график. Республикалық бюджет кірістерінің құрылымы

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР

Ақша базасы – Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі. Тар ақша базасы – бұл банктердің Ұлттық банктегі басқа депозиттерін есептемегенде ақша базасы.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Базалық мөлшерлеме – ақша нарығында номиналды банкаралық пайыздық мөлшерлемелерді реттеуге мүмкіндік беретін Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы. Ұлттық Банк базалық мөлшерлеменің деңгейін белгілей отырып, орта мерзімді кезеңде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатына қол жеткізу үшін ақша нарығының таргеттелетін (нысаналы) банкаралық қысқа мерзімді мөлшерлемесінің нысаналы мәнін айқындайды.

Еркін өзгермелі айырбастау бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгелік өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай компоненттерді қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығын; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығын; г) өндірілмеген шығынға меншік құқығын беруге байланысты шығыс.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Тұтыну бағаларының индексі – халық тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге бағалардың жалпы деңгейінің өзгеруі. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығысының құрылымын көрсетеді және халықты тұтытуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды, ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индексті Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті есептейді.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарапының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтынушы себеті – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтыну себетінің құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтыну себеті сонымен қатар тұтынудың есептік және нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгелік өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты РЕПО секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзімге репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

Шығарылым алшақтығы – Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ІЖӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ІЖӨ мен әлеуетті ІЖӨ арасындағы айырмашылықты білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде

қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Ықтимал шығарылым. Ол экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады. Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

- б.т.** – базистік тармақ
EIA – Energy Information Administration
ЕО – Еуропалық одақ
ЕОБ – Еуропалық орталық банк
ЕТЖ – ең төменгі жалақы
ДН – дамушы нарықтар
Ж – жалақы
ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары
ЖІӨ – Жалпы ішкі өнім
ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы
ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ
ҚР Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі
ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар
Млн – миллион
Млрд – миллиард
МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты
Мың – мың
ОПЕК – Мұнай экспорттаушы елдер ұйымы
п.т. – пайыздық тармақ
Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі
РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі
СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы
ТБИ – тұтыну бағаларының индексі
Трлн – триллион
ТШО – Теңізшевройл
ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
ХВҚ – Халықаралық валюта қоры
ФАО – Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы
ФРЖ – АҚШ федералды резервтік жүйесі
ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі
ЭҚТ – экономикалық қызмет түрлері

